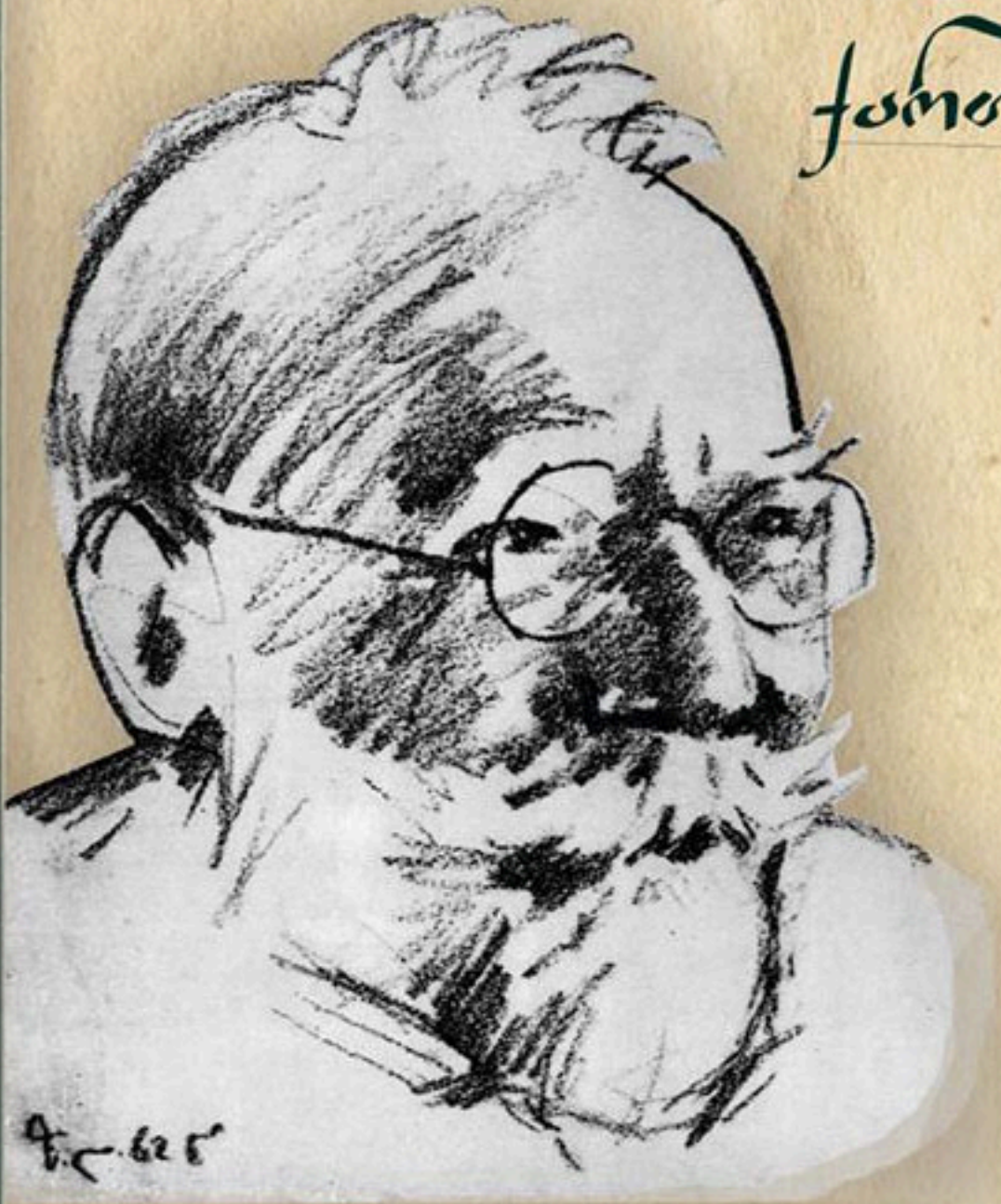

ვიოლე
გოგოლაძევილი

„შეგნებით
ხატავ
ქართული“

გიორგი გოგოლაშვილი

იპრაქტე და რე

1

ენა და მწერალი

**„შენებით სავსე
ქართული“**

(შიქრები ღავით კლდიაშვილზე)

თბილისი 2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების
ინსტიტუტი

„ენა და მწერალი“ ჩემი ფილოლოგიური
ცხოვრების თანამდევია თემა... გადავწყვიტე,
წიგნაკების სახით წარმომედგინა მკითხვე-
ლისათვის ჩემი ნაფიქრი ჩემთვის ძვირფას
მწერლებზე...

ვიწყებ დავით კლდიაშვილით...

რედაქტორი **რუსუდან ლანდია**

ტექნიკური რედაქტორი **ლევან ვაშაკიძე**

კომპიუტერული უზრუნველყოფა **რუსუდან გრიგოლიასი**

გარეკანი **ნინო ებრაღიძისა**

პორტრეტი **ზურაბ ლეჟავასი**

წინასიტყვა

სერიისათვის – „ენა და მწერალი“

„ენა მწერლის ბლავარია, მისი უმთავრესი იარაღია. ენის უცოდინარი მწერალი სამფეხა ცხენსა ჰგავს, გენიოსიც რომ იყოს, ვერც გაიქცევა და ვერც დაიძვრება,“ – წერს მიხეილ ჯავახიშვილი“. – ეს არის ალბათ ყველაზე ზუსტი პასუხი კითხვაზე: რა არის ენა მწერლისათვის?

მრავალი აზრის მოშველიება შეგვიძლია ამ კითხვის პასუხად... ვაჟა-ფშაველას მოვუსმინოთ:

„ენა სახეა მწერლისა, მისი ფიზიონომიაა და, უკეთესად რომ ვსთქვათ, – მწერლის სულია; ენაში იმალება მწერლის ინდივიდუალობა, მისი „მე“. ამიტომ ნიჭიერი მწერლის ნაწარმოები თუ ერთი-ორი რამ წაგიკითხავთ წინად, შემდეგ ხელმოუწერელიც რომ შეგზვდეთ, აღვიღად იცნობთ, ვის კალამსაც ეკუთვნის.“ ენაში „უხილავად ჩაქსოვილია მთელი მისი (მწერლის – გ. გ.) სულიერი სიცოცხლე, ავლადიდება.“

სხვაც შეიძლება... წინასიტყვისთვის ეს ვიკმაროთ... სხვა ცალკეულ მწერალთა შესახებ როცა ვისაუბრებთ, მაშინ ვთქვათ...

ღიან, ამ სერიაში ვაპირებთ ქართველ კლასიკოს მწერალთა შესახებ ვისაუბროთ...

ანუ: რას აძლევს ენა მწერალს და რას აძლევს მწერალი ენას?... რაში გამოიხატება მწერლის ენობრივი თავისებურება?... და სხვა...

ვისაუბრებთ ენობრივ საკითხებზე; თუმცა არა მხოლოდ
ენობრივზე... შევეცდებით მწერლის ჩვენეული პორტრეტიც
შევქნათ... სერიის სათაურიც – ენა და მწერალი – ამითაც
გვკონია გამართლებული...

ვიწყებთ დავით კლდიაშვილით...

დიდი დავით კლდიაშვილით...

მერე მუხრან მაჭავარიანი...

ანა კალანდაძე...

და სხვა...

დავით კლდიაშვილი და ქართული ენა

„ვეწერდი, როგორც იწერებოდა“...

პეტრე უმიკაშვილს „ქამუშადის გაჭირვება“ წაუკითხავს. მოსწონებია; შეუქია ავტორი, თუმცა ცოტა საყვედურიც გაურევია – ენა დაუწუნებია დავით კლდიაშვილისათვის. დავითი ჩვეული თავმდაბლობით მაღლობას უხდის უფროს მეგობარს – „*მონარული ვარ, რომ ჩემი საწყალი, გაჭირვებული ქამუშაძე შინაარსით მოგწონებია*“ (სხვა თემაა, მაგრამ იმასაც მიაქციეთ ყურადღება, როგორი სიყვარულითა და თანაგრძნობით იხსენიებს თავის პერსონაჟს...)... და იმაშიც ეთანხმება ოპონენტს, ენა რომ დაუწუნა მწერალს: „*ეძღურით ენას და თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილო...*“

ცოტა უცნაურად შეიძლება მოგვეჩვენოს: მწერალს ენას უწუნებენ; იგიც თავს დახრის და მაღლიერებასაც გამოხატავს კრიტიკისათვის... ეს ამბავი მით უფრო საგულისხმოა, რომ ჩვენ სხვაგვარი მაგალითები გვაქვს: ენა დაუწუნეს ვაჟა-ფშაველას... დაუწუნა სახალხო პოეტმა, ვისიც უდიდესი პატივისცემაც ჰქონდა თავად ვაჟას, მაგრამ ენის დაწუნება სხვა რამეა პოეტისათვის. გავიხსენოთ: როცა ვაჟას ენა დაუწუნა მისივე თაობის წარმომადგენელმა, პეტრე მირიანაშვილმა, აღშფოთდა პოეტი; საკმაოდ მკაცრი პასუხი გასცა კრიტიკოსს... აკაკი წერეთელს ასე ვერ გაუბედა. როცა აკაკიმ „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნებში“ (1898 წ.) უმცროსი კოლეგების, რაზიკაშვილების, ენა გააკრიტიკა, პირდაპირ ვერ უპასუხა ვაჟამ, მაგრამ გამოაქვეყნა დიდებული წერილი „ენა“... ეს პასუხი იყო – დელიკატური, აკადემიური... ეს იყო დიდოსტატური

წარმოჩენა საკუთარი ენობრივი პოზიციისა... ხოლო როცა „ენას გიწუნებ, ფშაველო“ – უთხრეს (1913 წ.), ლექსს ლექსით უპასუხა... ცნობილი პოლემიკაა...

თავად დავით კლდიაშვილი მოიგონებს ვაჟას ნათქვამს: „ახირებული ადამიანია ჩვენი აკაკი! დამიწერა, „ენას გიწუნებ, ფშაველო“: კაცო, ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში! თუ ენაც დასაწუნია, მაშ ალარაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება! უცნაური კბენა იცის ხოლმე! – ამას საოცარი გულისტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა“ (ვაჟას ნათქვამი – „იცის ხოლმე“ – იმას მიანიშნებს, რომ ეს არ იყო პირველი შემთხვევა აკაკის მიერ ვაჟას ენის დაწუნებისა; 15 წლის წინანდელი კრიტიკაც ახსოვდა ვაჟას...).

ამ მოგონებაშიც და მის კომენტარშიც აშკარაა დავით კლდიაშვილის თანაგრძნობა თანამოკალმისადმი, „ენადაწუნებული“ პოეტისადმი... მაგრამ...

მაგრამ როცა თავად დავითს დაუწუნეს ენა, დაეთანხმა... მეტიც, „შეამაგრა“ კრიტიკოსის აზრი: „მართალია, ენა ყოველთვის კოჭლობდა ჩემს ნაწერებშიო...“

ასეა ვითომ? მართლა „კოჭლია“ დავით კლდიაშვილის ქართული? რა არის ის, რაც არ მოსწონს პეტრე უმიკაშვილს და რის თაობაზეც დანაწევრებით ამბობს მწერალი: „ემდურით ენას და თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილოო...“

პეტრე უმიკაშვილს, ქართლელ კაცს, როგორც ჩანს, იმერიზმები სჭრის ყურს. დავითიც თუ ამას გულისხმობდა, არ იყო ძნელი გამოსასწორებელი ეს საქმე... მაგრამ ყველაფერი რჩება ძველებურად – ოტიაც იმერულად უქცევს და პლატონ სამანიშვილიც...

როგორ გავიგოთ, ჰქონდა სურვილი მწერალს „შეცდომების“ გამოსწორებისა და ვერ ახერხებდა?

ძნელი დასაჯერებელია... თუ გულდასმით წავიკითხავთ დავითის მეტყუარებს, იოლად დავრწმუნდებით ამაში. რა ხდე-

ბა? – არ სურს ენობრივი პოზიციის შეცვლა... მტკიცება მისი პრინციპები... მაშ, როგორ გავიგოთ, „ენა ყოველთვის კოჭლობდა ჩემს ნაწერებშიო...“ „თქვენზედ უფრო მე ვარო უკმაყოფილო?“

ვითარება, ვფიქრობთ, სხვაა; ძალზე საინტერესო: მწერალი ისე წერს, როგორც „ეწერება“. ამბობს კიდევაც – „ვწერდი, როგორც იწერებოდაო...“ ანუ, წერს ისე, როგორც მიაჩნია, რომ ესაა სწორი ვარიანტი; სხვაგვარად არ შეიძლება დაიწეროს ის, რასაც წერს... მაგრამ კრიტიკოსებთან დავას თავს არიდებს – არ მიაჩნია თავის საქმედ. მე კი არ ვწერ, ასე „იწერებოდაო...“ ვისგან, რატომ და როგორ – ამ თემაზე თავს არიდებს საუბარს! ეს ხომ ის თემაა, ანა კალანდაძე რომ იტყვის: „სათქმელი ხშირად „თვითონ მოძებნის“ თავის გამონათვის ფორმას, თვითონ ვიკარნახებთ, რა ფორმით „სურს“ განსხეულებაო...“ ეს კი აუხსნელია: „ჯერ კიდევ ბევრი რჩება ამქვეყნად ამოუხსნელი, ამოუცნობი და, ამდენად, განუმარტავი“ (ანა კალანდაძე).

სწორედ ამ „ამოუხსნელის“, „ამოუცნობის“, „განუმარტავის“ ამოხსნას, ამოცნობას და განმარტებას არ ცდილა დავით კლდიაშვილი... სხვათა შორის, საინტერესოა ისიც, რომ ამ „ამოუხსნელის“, „ამოუცნობის“ და „განუმარტავის“ ამოხსნა, ამოცნობა და განმარტება სცადა ვაჟამ, როცა პაექრობა დაიწყო ოპონენტებთან და... სამწუხაროდ, ჩემი აზრით, აქ შეცდა ვაჟა (ვგულისხმობ იმას, ფშაური კილოს უპირატესობაზე რომ იწყებს საუბარს...)

ერთი ნიშანდობლივი ფრაგმენტი სერგო კლდიაშვილის მოგონებიდან: სერგო „სოლომონ მორბელაძიდან“ იხსენებს პასაჟს და ეკითხება დავითს: „...ერთი, ორი შემოპატიჟებით რაკა დარჩებოდა, შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არის, ჩვენებური ჩვეულება არ იცოდეს. შევეპატიჟე, ვალი მოვიხადე. ისე ხომ არ გაუშობდი“, – მამა, ეს გაიგონე და ჩაიწერე, თუ?

- არც გამოვივონია, არც ჩამიწერია.
- მშვენივრად არის გადმოცემული ჩვენებური შემოპატი-
ჟების ბუნება.
- ვითომ?
- ძალიან კარგია.
- შეიძლება... სიძარტლე ვითხრა, მე ასეთებზე თავი არ
მიტეხია. ვწერდი, როგორც იწერებოდა. კიბა აბაშიძემ თავის
კრიტიკულ წერილში ეს წინადადებაც აღნიშნა. მე იმ წერი-
ლიდან გავიგე მხოლოდ, რომ ასეთი ფრაზა მქონდა“.

ღიას, წერდა, „როგორც იწერებოდა“. მისი შინაგანი ბუ-
ნება ასეთია: კრიტიკას ეთანხმება, უფრო სწორად, თავისი
ენობრივი პოზიციის ახსნა-განმარტებას გაურბის, არ ცდი-
ლობს... ქებას ეჭვის თვალით უყურებს: „ვითომ?“... „ძალიან
კარგი“... „შეიძლება!“...

„თქვენზე უფრო მე ვარ უკმაყოფილო“ – ეტყვის კრი-
ტიკოსს... ეს პასუხისმგებლობაა, მოთხოვნილებაა საკუთარი
თავისადმი: პრეტენზია... ღიას, პრეტენზია საკუთარი თავისა-
დმი, რათა „მოთხრობა იყოს უპრეტენზიო“. ესეც დავით
კლდიაშვილისეული შეფასებაა მხატვრული ნაწარმოებისა
(„მემუარებში“ წერს): „ყმაწვილი კაცის, ვინმე კალანდაძის
მოთხრობა მიუტანეს გრივოლ ვოლსკის. მოთხრობა იყო პა-
ტარა, მოკლე, დაწერილი პრეტენზიით...“ როგორც ჩანს, ასე
სწამს მწერალს – მომთხოვნელობა, პრეტენზია საკუთარი თა-
ვისადმი არის აუცილებელი წინაპირობა იმისა, რომ მოთხრო-
ბა იყოს უპრეტენზიო...

„არ გავრუსდები!“

1880 წლის ზაფხულში დავით კლდიაშვილი პირველად
შეხვდა აკაკი წერეთელს. დავითი მოსკოვში გასამგზავრებლად
ემზადება: კიევის სამხედრო გიმნაზია დაამთავრა პირველი ხა-

რისხით და მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელში გაიგზავნა სახელმწიფო ხარჯზე.

აკაკის გააცნეს ყმაწვილი კაცი. აკაკის ამბავი გამოუკითხავს. მკითხა, „*თუ სად ვსწავლობდი, სად მივდივარ და ამ გვარები... მე ვუთხარი, – იგონებს დავითი, – რომ კიევში ვსწავლობდი და ახლა მოსკოვში მივდივარ სამხედრო სასწავლებელში.*

– *გარუსების დასამთავრებლად?! – მხიარული სიცილით მითხრა აკაკიმ.*

– *არა, არ გავრუსდები! – მიუგე.*

– *ვნახოთ, ვნახოთ! – ისევ სიცილით მითხრა მან...“*

„არ გავრუსდები!“ – ეს არ იყო სიტუაციური პასუხი. ეს მისი დიდი ხნის დარდის ამოძახილი იყო; მისი რწმენა და იმედი...

გავიხსენოთ: 9 წლის ბავშვი ოჯახს მოაშორეს და კიევში გაგზავნეს სამხედრო გიმნაზიაში. 1872 წელი იყო. იმდროინდელი იმპერიული პოლიტიკა იყო ასეთი: ყოველწლიურად მთავრობა თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებიდან თავად-აზნაურთა 40-40 ბავშვს გზავნიდა რუსეთის სასწავლებლებში. ეს მიზნობრივი ღონისძიება იყო: „*მიჰყავდათ ისინი იმ მიზნით, რომ გაერუსებინათ – ამას დავითი იგონებს, – და კიდევაც მიზანს აღწევდა-ხოლმე, რადგან რუსეთში, სამშობლოს მოწყვეტილი ბავშვი ივიწყებდა ქართულ ენას, ზნეს და ბრუნდებოდა ქართული გვარით, მაგრამ ერთიანად, თავიდან-ფეხებამდე გარუსებული...“*

იცოდა ეს აკაკი წერეთელმა და ამიტომ ჰკითხა, „*გარუსების დასამთავრებლადო?*“

იცოდა ეს დავით კლდიაშვილმაც და ამიტომაც იმეორებს ჯიუტად, „*არ გავრუსდებიო...“*

გავიხსენოთ: კიევში 8 წელი სწავლობდა. პირველი სამი წელი ისე გავიდა, სამშობლოში არ ჩამოსულა, მშობლები არ

უნახავს... დავითის მთავარი საფიქალი დედაენაა; საოცრად კეთილი, სათნო, დიდბუნებოვანი დედის მონატრებაზე არც საუბრობს დავითი მემუარებში; არც იქაური მკაცრი რეჟიმი აღარღებს ძალიან: „*ჩვენი მწუხარება სხვა რამ იყო. ეს იყო – ჩვენ ვატყობდით ჩვენ თავს, თუ როგორ გვაავიწყდებოდა მშობლიური ენა, გვიძნელდებოდა ქართული ლაპარაკი; ამით შეწუხებულნი, ამის ასაცილებლად მოვიყრიდით ხოლმე თავს ერთად და ხან ზღაპრების მოყოლით, ხან წაკითხვით ვვარჯიშობდით, მაგრამ დროს თავისი მიჰქონდა და ჩვენ უფრო და უფრო გვიძნელდებოდა მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი. წლის ბოლოს თითქმის გადავეჩვიეთ ქართულ ლაპარაკს...*“

სამი წლის შემდეგ ჩამოდის არდადეგებზე სამშობლოში და... დედას თარჯიმნის მეშვეობით ელაპარაკება: „*ქართული უკვე დავიწყებული მქონდა... და რადგან დედაჩემმა რუსული არ იცოდა და მე ქართული – ამიტომ წავიყვანე თარჯიმნად ჩემი თანატოლი ბიძაშვილი და წავედი სოფელში დედასთან...*“

და იწყება თავდადებული ბრძოლა „გარუსების“ წინააღმდეგ. „*ამ ზაფხულში გვარიანად გავიხსენე ენა და როცა გავბრუნდი გიმნაზიაში, თან წავიღე პატარა-პატარა წიგნები...*“

გიმნაზიის პერიოდზე საუბრის დროსაც ეს თემა მთავარი დავითისათვის – როგორ ებრძვის პატარა ქართველი გარუსებას; როგორ ეწაფება ყოველივე ქართულს; როგორი მადლიერებით იხსენებს ყველას – ნიკო ლომოურსა თუ გიორგი სამაგლიშვილს (შემდგომ კათალიკოსი კირიონი) და სხვებს – ვისი მეშვეობითაც იქმნის ქართულ გარემოს... „*მეძნელდებოდა კითხვა, მაგრამ ჩემს თავს ძალას ვატანდი და ისე ვერეოდი საკითხავსო*“; – იტყვის მოკლედ... ძალს კიევური გიმნაზიური ცხოვრებაა, ძალს – დავითი და რვა წლის შემდეგ „*იმ ორმოცდაორ ბავშვში, ერთად რომ წავიყვანეს, გიმნაზია მხოლოდ ექვსმა დავამთავრეთ. სამმა სრულიად ქართული აღარ*

იცოდა, ერთი ძლივს ახერხებდა და ლაპარაკი, რომ იტყვიან ჩიქორთული, ორს შეგვეძლო...“

აი, სწორედ ეს „ჩიქორთულად მოსაუბრე“ დავითი გააცნეს აკაკის...

ეს განცდა („ჩიქორთულად“ მოსაუბრისა) გასდევს მის ბათუმურ ცხოვრებას და თავს ისე წარმოგვიდგენს, თითქოს დამნაშავეა დედაენის წინაშე (შეიძლება სწორედ ამიტომაც დახარა თავი პეტრე უმიკაშვილის საყვედურზეც)... ყოველთვის თვითკრიტიკულია, დაუნდობელი საკუთარი თავის მიმართ... იტყვის, *„ჩემი ჩიქორთული ქართული მეტად მიჭირვებდა საქმესო...“*

დიდი მაღლიერებით იხსენებს ბათუმის პოლიცემისტერის, დურმიშხან ჟურულის, მეუღლეს – ქეთევანს. *„ქეთევანმა პირველგაცნობისთანავე მისაყვედურა, რომ ქართული ძლივს მეხერხებოდა და დედისებური დარიგება მომცა, მშობლიური ენა შემესწავლა...“* ეხმარება ქეთევანი... დავითი მონაწილეობს თეატრალურ წარმოდგენაში; გიორგი ერისთავის „გაყრაში“ გაბრიელის როლი დააკისრეს, „ჩიქორთულის“ დასადლევად, ენის გასატეხად ქეთევან ჟურული ცალკე რეპეტიციებს უნიშნავს დავითს. – *„ჩამაჯენდა სავარძელში ქეთევანი და მათქმევინებდა როლს. ერთი ათჯერ, თხუთმეტჯერ უნდა გამემიორებიან ჩემი მონოლოგი; გაწვალებული ვიყავი ასეთი სწავლით, მაგრამ არანაკლები გაწვალებული იყო ჩემი მასწავლებელი, რომელიც შემომძახებდა ხანდახან მოთმინებადაკარგული: „არ შეიძლება ასე, ყმაწვილო, უნდა ისწავლო ქართული, ქართველი ხარ!“... ეს შედახილი იქცა ჭაბუკის ყოველდღიურ საფიქრალად... ყოველივე ამას დავითი სიბერის ჟამს დიდი მაღლიერებით იგონებს... – „ძალიან მოწადინებული ვიყავი, მესწავლა ჩემი ენა, მეტად მწყდებოდა გული, მაგრამ წარმატებაში ნელის ნაბიჯით შევდიოდი...“*

მერე გოგია დიაკვანი ათამაშეს დავით ერისთავის „სამშობლოში“... იტყვის – „ახლა წარმომიდგენია, რა გოგია ვიქნებოდი ქართულის უხეირო მოლაპარაკე...“

ეს ცალკე თემაა, მაგრამ ბარემ აქვე შევნიშნოთ: რა როლი ენიჭებოდა თეატრს ქართული სალიტერატურო ენის დაცვასა და განვითარებაში. სცენიდან სწორი ქართული უნდა ისმოდეს – ეს მთავარი დევიზი იყო XIX საუკუნისა; თეატრი იყო ერთადერთი საჯარო ტრიბუნა სწორი ქართულის პოპულარიზაციისათვის... თეატრალურ რეცენზიებში ჩვენი კლასიკოსები უპირველესად იმაზე აკეთებდნენ აქცენტს, როგორი ქართული ისმოდა სცენიდან...

ეს დედაენის მიმართ დიდი პასუხისმგებლობის გამოვლენაა დავით კლდიაშვილისაგან (და სხვათაგან)... არასოდეს გამოუნახტავს თვითკმაყოფილება...

არ ვიცი, რამდენად მართალი ვიქნები, მაგრამ აქ ერთი ფაქტის მოშველიება მსურს ლევან ბრეგაძის წერილიდან („რატომ წერს მწერალი“): გერმანელ მწერალ გიუნტერ კურენტს უთქვამს: „რატომ წერს მწერალი? ფსიქონალიზმა ეს საიდუმლო ამოხსნა: წერა ნაკლის („შიდაფსიქიკური დეფიციტის“) კომპენსაციაა, მორჩა და გათავდა, ბასტა!“ – დავით კლდიაშვილს მუდმივად ჰქონდა შეგონება, ქართული არ იცოდა ისე, როგორც უნდა სცოდნოდა (შიდაფსიქიკური დეფიციტი!)... და წერდა...

„არ გავრუსდებო“ – პირობა მისცა დიდ აკაკის და „ვაჟკაცურად შეასრულა დანაპირები. გარუსდა კი არა და გამორჩეული ქართველი დარჩა“ (მაკა ჯონაძე).

საინტერესო პარალელი:

როცა „დედაენაზე“ და მისი პირველი გაკვეთილის – „ია. აი ია“ – გენიალობის შესახებ საუბრობდნენ, იაკობ გოგებაშვილი თავს დახრიდა და იტყოდა, „ეს უნდა მიეწეროს

ქართული ენის ღირსებასა და არა ჩვენს ოსტატობასაო“: ეს დიდბუნებოვანი ადამიანის განმარტებაა.

დიდბუნებოვანი ადამიანი იყო დავით კლდიაშვილიც. საინტერესო დაკვირვებას გვთავაზობს მაკა ჯოხაძე: „**იმას**, რომ არ გადარუსდა, დავით კლდიაშვილი იმდროინდელი კიევის უნივერსიტეტის სტუდენტებს – ნიკო ლომოურს, პოლიკარპე ჩხიკვიშვილსა და ფარმაცევტ კოწია ლორთქიფანიძეს მიაწერს.

იმას, რომ მუნდირში გადაცმულმა ოფიცერმა არ შეასრულა მეფის ბრძანება და, ვიორგი ზდანევიჩის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ამ გმირის გუნდს არცერთი ტყვეა არ გაუსროლია...“ ამას ბედისწერას უმაღლის დავით კლდიაშვილი...

ბრწყინვალე მოთხრობის „სამანიშვილის დედინაცვალის“ გამარჯვებასაც კი თავის მეგობარს გადააბრალებს...

პიესების ტრიუმფალურ ზეიმს ლადო მესხიშვილსა და მსახიობებს უმაღლის“...

მართლაც დიდბუნებოვანი ადამიანი იყო დავით კლდიაშვილი!...

ენა – პიროვნების მახასიათებელი

დავით კლდიაშვილს თავისი უფროსი თუ უმცროსი კოლეგებისაგან განსხვავებით ქართული ენის შესახებ ტრაქტატები არ დაუწერია; არცერთი კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილი და მაინც – დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულების შესახებ დედაენისადმი ბევრი რამ შეიძლება ითქვას. ძირითადი წყარო მწერლის მემუარებია – „ჩემი ცხოვრების გზაზე“.

მთელ წიგნს მემუარებისას ნათელ ხაზად გასდევს დედაენისადმი მწერლის დამოკიდებულება – ბავშვობიდან მოყოლებული ცხოვრების ბოლომდე.

„მემუარებში“ უამრავი პერსონაჟია; ზოგჯერ გაგაოცებთ კიდევ დავითის მეხსიერება: ხანდაზმული მწერალი („მემუარე-

ბი“ 1925 წელს დაიწერა) რა სიზუსტითა და გულმოდგინებით, რა სიყვარულით იხსენებს ყველას, ვინც ცხოვრების გზაზე შეხვედრია; როგორ ცდილობს, თითოეული მათგანის ხასიათი, ბუნება, სახე წარმოაჩინოს...

დავით კლდიაშვილი არ ამახვილებს ყურადღებას პიროვნების გარეგნულ მხარეზე, გარეგნულ სიმშვენიერეზე. მისი აზრით, ადამიანის სილამაზე, სიმშვენიერე, მომხიბვლელობა მის ენაშია, მის საუბარში – როგორი მოქართულეა, როგორი მოსაუბრეა, როგორი ხმა აქვს...

ენა აღამაზებს ადამიანს: კიტა აბაშიძეზე წერს ერთგან – „კიტა მეტად ლამაზი იყო მის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში...“ სხვაგან – „ამ აღელვებულ საზოგადოებაში საოცარი ლამაზი იყო კიტა, მის მიერ ნათქვამი სიტყვით...“

როცა გვაცნობს პიროვნებას, როცა იწყებს საუბარს მასზე, უპირველესად სწორედ ამას მიაპყრობს ყურადღებას – ხმა, საუბარი, ენა...

რამდენიმე მაგალითი იმისა, თუ როგორ ახასიათებს პიროვნებებს:

გაბრიელ ეპისკოპოსი – ტკბილი მოუბარი;

აკაკი წერეთელი – განსხვავებული ტკბილი ხმით მოლაპარაკე; ლამაზი, შწოიანი, წარმოსადეგი პოეტი თავისი ტკბილი ხმით;

გრიგოლ ვოლსკი – ზედმიწევნით მცოდნე ქართული ენისა... სიტყვა ბასრი, ენამახვილი, იგი მშვენიერი რამ იყო რისხვის წუთებში... მან მშვენივრად იცოდა ქართული... სასიამოვნო მოსაუბრე იყო ყოველ შეკრებილობაში...

ნიკო ლომოური – ტკბილმა, ალერსიანმა ლაპარაკის კილომ, ლომაურის დამახასიათებელი თვისება რომ იყო... თავისი ტკბილი ხმით წაგვიკითხა...

ივანე ჯავახიშვილი – თავისი ტკბილი ხმით იგი ამ დროს ყველგან სინას მთაზე მოგზაურობის ამბავს... სასიამოვნო იყო ჩვენი მასპინძლის ტკბილი ლაპარაკი...

ლადო მესხიშვილი – საოცარი ლამაზი, ტკბილი ხმა ჰქონდა...

მაკო საფაროვა-აბაშიძისა – საუცხოო კილოზე მოლაპარაკე... მშვენიერი წკრიალა ხმა ჰქონდა...

ლუკა ასათიანი – მშვენიერი სიტყვის პატრონი... მიყვარდა მისი მუსაიფის მოსმენა... მისი ენამახვილიანი ლაპარაკი...

ეს ცნობილი პიროვნებების შესახებ... ასეა სხვა, უბრალო ადამიანების შემთხვევაშიც:

ალი ალა-სირაძე – იგი განთქმული იყო თავისი ენამახვილობით მთელ აჭარაში. იგი გასაოცარი მოქართულე იყო, მშვენიერი მოლაპარაკე და საოცარი სიტყვამოსწრებული...

მუსტაფა ბექირ-ოღლი – მუსტაფა ისეთნაირად ლაპარაკობდა ქართულს, ისეთი ლამაზი გამოთქმებით, რომ ხშირად განგებ ავალაპარაკებდით, რომ მისი მშვენიერი ქართული მოგვესმინა...

ჰასან დიარ-ოღლი – მისი ქართული ლაპარაკი გასაოცარი რამ იყო – ეს ნამდვილი მუსიკა იყო; ამასთანავე ენამახვილი, სიტყვამოსწრებული...

ბუკინისტი სპირიდონ ჭელიძე – საკმარისად ენამეტყველი... ახალგაზრდა თავისი ტკბილი სიტყვით...

ოჯახის წევრებსა და ახლობლებსაც ასე ახასიათებს:

ბაბუა (ნიკო ღოღობერიძე) – დინჯი, დარბაისელი, განსხვავებული მოლაპარაკე...

ბებია – ჩუმი, მოკლე ლაპარაკს ჩვეული...

თედორია პაპავა – თავისი ხალისიანი ენით...

დათიკა გიორგაძე – რიხიანი ხმით მოლაპარაკე, მზიარული ადამიანი...

სიმონა აშოლტია – ფხიზელი გონების პატრონი, ჭკვიანი, მშვენიერი მოლაპარაკე...

ლევანა სირბილაძე – მოხერხებული ენის პატრონი იყო... რიხიანი ხმით მოლაპარაკე...

ზოგჯერ სიტუაციიდან გამომდინარე თითქოს არც იყო აუცილებელი იმის აღნიშვნა, როგორი მოსაუბრე, როგორი მოქართულე იყო ესა თუ ის პირი... მაგრამ არა, დავითისათვის ეს აუცილებელია; უფრო სწორად, პიროვნების დასახასიათებლად აუცილებელი, მისი აზრით... პიროვნება, ვინც არ უნდა იყოს იგი და რაც არ უნდა ზღებოდეს მის თავს, ამ შტრიხის გარეშე წარმოუდგენელია...

როგორც ვთქვით, დავითი ყოველთვის ძალიან კრიტიკული იყო საკუთარი თავის მიმართ; „*ჩემი ჩიქორთული ქართული მიჭირვებდა საქმეს*“... „*ლაპარაკი, რომ იტყვიან, ჩიქორთული, ორს შეგვეძლო*...“ „*ქართული ენის უხეირო მოლაპარაკე*...“ – ესეც თავის თავზე თქვა...

დავითს თუ არ მოსწონდა ვინმეს საუბარი, ქართული, ამასაც ამბობდა. პიროვნულად უყვარდა ალექსანდრე ყაზბეგი, მაგრამ არ მოსწონს მისი საუბარი: „*ლაპარაკიც კი შწლიანი არ იცოდა*...“ ეუბნებოდა თურმე: „*სანდრო, თუ გიყვარდე, შენებურად ჩუმად წერე და ხმამაღლა ლაპარაკს თავი დაანებო*...“

ვიღაცა რომ არ მოსწონდა, მისი „*ლამაზი*“ საუბარიც ცუდად ეჩვენებოდა; შინაურ კაცზე ამბობს, შოშიელა კინჭრიაშვილზე – „*კაცი ეშმაკი, გაიძვერა, მოქარგული ენით მოლაპარაკე*“... „*მოქარგული ენა*“ – არაგულწრფელი, არაბუნებრივი, არამართალი ენაა...

არადა უხვია ეპითეტების დარიგებაში. ვთქვათ, მისი შეფასებით:

ქართული ენა – საუცხოო, არაჩვეულებრივი ლამაზი, შწლიანი, საოცარი ლამაზი, მშვენივით სავსე, სიმშვენიერე ქართულისა, სიძლიერე ქართულისა, მშვენიერი ქართული...

ხმა – წკრიალა, მშვენიერი; განსხვავებული ხმა; ლამაზი, ტკბილი;

სიტყვა – ტკბილი, მშვენიერი, მოხერხებული, ჩუმი, მოკლე; ალერსიანი;

ენა – ხალისიანი, ტკბილი...

ლაპარაკი – შნოიანი, უხეირო, განსხვავებული, ლამაზი...

მოლაპარაკე – გატაცებით, უხეირო, განსხვავებული ტკბილი ხმით, რიხიანი ხმით, მშვენიერი, ტკბილი მოუბარი, სასიამოვნო მოსაუბრე, ნამდვილი მუსიკა, გასაოცარი მოქართულე, საოცარი სიტყვამოსწრებული...

ეს არ არის ყოველივე... მაგრამ ფაქტია: ქართული ენი-სადმი, ქართული სიტყვისადმი, ქართული საუბრისადმი დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულება განსაკუთრებულია... ასეთი განცდა, ასეთი გულწრფელი დამოკიდებულება, ასეთი გული-თადი გულშემატკივარი ქართული ენისა სხვა ნაკლებად მეგუ-ლება.

ამითაცაა დიდი დავით კლდიაშვილი...

ლექცია ქართულ ენაზე

ჩვენ ვთქვით, დავით კლდიაშვილს კრიტიკულ-პუბლი-ცისტური წერილები არ დაუწერია ქართული ენის შესახებ-თქო, მაგრამ ის მონაკვეთი მემუარებისა, სადაც ქუთაისში გრიგოლ რობაქიძის გამოჩენაზეა საუბარი, აიწონის ათობით წერილს ზოგიერთებისას...

სამხედრო სამსახურის შემდეგ დავითი ქუთაისში იწყებს მოღვაწეობას. 1908 წელია. ბათუმის ცოცხალი და საინტერე-სო სამხედრო და საზოგადოებრივი ცხოვრების შემდეგ ქუთაი-სური სამოქალაქო ყოფა უფერულად ერგენება. „დაიწყო უფე-რული ცხოვრებაო“, – დაიჩივლებს... ცოტა უცნაურია ისიც, თუ როგორ შეხვდა ქუთაისი – ეს ნამდვილი ქართული ქალა-ქი – დავითს... უბრალო და თავმდაბალი მწერალი არ იწყებს

ჩვილს ამის გამო... მთელ იმ გაწამაწიაში ქართულის ბედი ადარდებს მწერალს... და იქვე იწყებს ვრცელ მსჯელობას, თუ როგორ გამოაცოცხლა ქუთაისი გრიგოლ რობაქიძის გამოჩენამ: „ამ ხანებში იყო ქუთაისში პირველი გამოსვლები საჯარო ლექციებით რ. გ-ის“ (შევნიშნავთ: იმ გამოცემაში, რომლითაც ვსარგებლობ, ასე მიანიშნებენ გ. რობაქიძეზე. ამ თემაზე უფრო ვრცლად ქვემოთ გვექნება საუბარი...). და იქვე გულისტკივილი: „დიდად ვწუხდით, რომ ლექტორი ერიდებოდა ქართულად გამოსვლას და ვნატრობდით მოვსწრებოდით ქართულ ენაზე წარმოთქმულ ლექციას...“ დავით კლდიაშვილისთვის ეს არ იყო უბრალო მოვლენა. მოვუსმინოთ: „ბევრი ამართლებდა ლექტორს, ქართულად არ შეიძლება ამის ლექციების გადმოცემაო. ასე ეუცხოვებოდათ ამ ახლო წარსულშიაც ქართულად სიტყვის წარმოთქმა. საჯაროდ ქართულად მოლაპარაკე ათასში ერთი თუ გაბედავდა გამოსვლას; ჩვეულებად იყო ხოლმე ბოდიშის მოხდა – ქართული არ მეხერხებაო, ნება მიბოძეთ რუსულად ვთქვა ჩემი სათქმელიო!...“ აქ ალბათ ისიც გაგვახსენდება, ქართული უნივერსიტეტის დაარსების მოწინააღმდეგეთა ერთი არგუმენტი სწორედ ის იყო, რომ ქართულ ენაზე საუნივერსიტეტო სწავლება ვერ აეწყობაო... ქართულ ენას ამის შესაძლებლობა არა აქვსო... სხვათა შორის, ცნობილი ნიკო მარიც ასე ფიქრობდა(!) და იმპერიის ხელისუფლებას რეკომენდაციას აძლევდა, თბილისში რუსული უნივერსიტეტი გაეხსნათო...

როგორც ვხედავთ, დავითის გულისტკივილი არ იყო გამოწვეული მხოლოდ რუსულად წაკითხული ამ ლექციის გამო... ეს ქართული ენისადმი იმჟამინდელი დამოკიდებულებით მოგვიჩვენებს დარდი იყო... რა თემაზე წაიკითხა ლექტორმა რუსულად ლექციები, არც საუბრობს ამაზე დავითი... თურმე „რ. გ“-ს ლექციებს „ხალხი თბილისშიც და ქუთაისშიც აუარებელი ესწრებოდა. გული გვტკიოდა, რომ ამ ხალხს ქართველი

ლექტორი ქართულ სიტყვას არ აგონებდა, ქართულ სიტყვას არიდებდა...“

და დავით კლდიაშვილის ინიციატივითა და აქტიურობით ვარლამ ბურჯანაძე და გიორგი თუთბერიძე მიუგზავნეს ლექტორს. „შევუთვალეთ – ლექციები ქართულად ეკითხნა. მე მაშინ რ. გ-ს არ ვიცნობდი პირადად. მან შემოგვითვალა, რომ მალე ქართულად ვიწყებ ლექციებსო, და მოკლე ხანში აასრულა კიდევ თავისი დანაპირები“.

ლექციის შინაარსობრივ მხარეზე მოკლედ მიანიშნებს – „მახსოვს პირველი მისი საჯარო ქართულად წაკითხული ლექცია. ლექცია იყო ბარათაშვილზე...“ „გაზეთები დიდი ქებით იხსენიებენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის ცოდნას...“ „ბარათაშვილის ლექციას მოყვა ლექცია ვაჟა-ფშაველას „გველის მჭამელზე“, შემდეგ აკაკიზე...“

და აღტაცება არა მხოლოდ დავით კლდიაშვილისა, არამედ იმდროინდელი ქუთაისის საზოგადოებისა **ლექციის ენით**: „გაზეთებში დიდი ქებით იხსენიებდნენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის **საუცხოო ქართულზე** (ხაზი აქაც და შემდეგაც ჩვენია – ვ. ვ.) საზოგადოების აღტაცება თანდათან მატულობდა. **ლექტორის არაჩვეულებრივი ლამაზი ქართულის გამგონე** მსურველთა რიცხვი შესამჩნევად იზრდებოდა. უსმენდნენ ლექტორს სულგანაბულნი და თავის ყურებს არ უჯერებდნენ, თუ ასეთი შნოიანი ქართულით შესაძლებელი იყო ლექციების კითხვა. ლექტორის საოცარი ლამაზი ქართული უსაზომოდ ხიბლავდა და იტაცებდა მსმენელს...“

იმდროინდელ ცნობილ საზოგადო მოღვაწეზე, პავლე თუმანიშვილზე, საუბრობს: „მოხუცი კაცი პირდაპირ აფრენილი იყო სიხარულით. – აი, ჩვენი ლამაზი ქართული, ლამაზი ქართული, რომელსაც ვივიწყებთ და ფასს არ ვსდებთ. – გატაცებით ამბობდა მოხუცი!... და იქვე დაასკვნის მწერალი: „ასეთ აღტაცებას განიცდიდა მთელი საზოგადოება“.

იმდროინდელი კიდევ ერთი ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, კოტე ბაქრაძის, აზრს გაგვაცნობს დავითი:

„– სად ისწავლა ამ ოჯახდაქვეულმა ასეთი ქართული?! – გაიძახოდა აღტაცებული კოტე ბაქრაძე, ქუთაისში ცნობილი საზოგადო მოღვაწე. – გზიბლავს კაცს ამ შერყენებულის ენა. ვიძახით, არ მეხერხება ქართულიო! უხეირო რო იქნები, კერაფერს ვერ მოახერხებ“... „არ ვიცნობთ არც ჩვენს ლიტერატურას, არც ენას, არც ჩვენ თავს! გადაგვარებაზე ვართ მისული“, ჩვენი თავის აღარაფერი გვჯერა! ამისთანა ახალგაზრდები თუ მოძრავლდნენ, ეგებ გამოცოცხლდეს!“

ცხადია, რასაც სხვას ათქმევინებს, ეს დავით კლდიაშვილის სათქმელიცაა. ეს საზოგადო აზრიაო, გვარწმუნებს... და ამას მოსდევს ქართული ენის უდიდესი ჭირისუფლის დასკვნა:

„თამამდ ვამბობ, რომ რ. გ.-მ გამოაცოცხლა მშინდელი ქართველობა; თავისი საჯარო ლექციებით ნათლად დაუმტკიცა საზოგადოებას, რომ ქართული ენა შვენიებით სავსეა, რომ მისით მშვენიერად გამოითქმება ადამიანის ყოველნაირი სულისკვეთება, გამოიხატება მისი აზროვნება. ლექტორმა დაანახა ქართულ საზოგადოებას, გადაგვარების გზაზე შემდგარს, ქართულის სიმშვენიერე, სიძლიერე, – დაანახა და გაიტაცა. მან დიდად დაავალა ქართველი საზოგადოება, მას ვერ დაუვიწყებს ქართველობა ამ დიდ ნამოღვაწარს...“

ამ სიტყვებს დავით კლდიაშვილი 1925 წელს წერს. ამიტომაც ამბობს: „დღეს ეს ზღაპრად გვეჩვენება, ასე კი იყო; დღეს ზღაპრად გვეჩვენება, როცა ჩვენ ვვაქვს მშვენიერი უნივერსიტეტი, სამაგალითო მეცნიერ-მუშაკებით სავსე; გუშინ კი – გვეცინებოდა, როცა ივანე ჯავახიშვილი სიტყვას ჩამოგვივადებდა ქართულ უნივერსიტეტზე“... და სხვა...“

სხვათა შორის, დედაენის პრობლემებით შეშფოთებულ მწერალს ასეთივე დიდი მნიშვნელობის ფაქტად მიაჩნია ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის გახსნა. მართალია, „საზოგა-

ლოდ ეძნელებოდათ საჯაროდ ქართული ენით გამოსვლა, – სხვადასხვა საგნების კითხვა ხომ უარესი საძნელო გასაბედავი უნდა ყოფილიყო. ასედაც იყო, მაგრამ გარსევანიშვილმა არ მოუსვენა ლექტორებად განზრახულ მოსაწვევ პირებს, ალი აღანთო მათში გაჩაღებული ცეცხლის და... შესაძლებელი გახდა ქუთაისში გახსნილიყო სახალხო უნივერსიტეტი“... როგორც წერს, „ლექტორებიც მშვენიერი ლექტორები გამოდგნენ, მშვენიერი ქართულით მოლაპარაკენი, ქართულის კარგად მცოდნენი...“

რა თქმა უნდა, საგნის ცოდნასაც ჰქონდა მნიშვნელობა, მაგრამ დავითისათვის მთავარი ქართული ენის ცოდნა იყო...

არც ის არის შემთხვევითი, ქუთაისში ვაჟა-ფშაველას სტუმრობას რომ აღწერს და განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაჟას გულისწყვეტაზე რომ ამახვილებს აკაკის კრიტიკის გამო (ეს ამონარიდი ზემოთ მოვიყვანეთ...).

დავით კლდიაშვილისთვის ქართული უმთავრესია. არ მეგულება მეორე მწერალი, ასე რომ ეფერებოდეს, ასე რომ უყვარდეს და ასე ბოდიშებით რომ ესაუბრებოდეს ქართულ ენას...

ეს დავით კლდიაშვილია...

ესეც ვთქვათ: ქუთაისში რომ ქართული ენა ასე გაცოცხლდა, დავით კლდიაშვილი ამას ერთი რიგითი ქართველის პოზიციიდან აგვიწერს, არადა ამაში განუსაზღვრელია მისი დამსახურება. ქუთაისელი საზოგადოების ასეთი შემობრუნება ქართულისაკენ, ასეთი გააქტიურება დავით კლდიაშვილის დამსახურებად მიაჩნიათ... კვლავ მაკა ჯოხაძეს მოვუსმინოთ: „როგორ შეუნთო და როგორ გააფიცა გრიგოლ რობაქიძის ისედაც ფიცხი წარმოსახვა დავით კლდიაშვილმა. როგორ შეათბო და შემობრუნა ქართული სიტყვისაკენ ზურგშექცეული არისტოკრატია ერთბაშად...“

რომელი ერთი უნდა ჩამოვთვალოთ, რომელი ერთი უნდა გავუხსენო ამ მოძვრო ტანის ღირსეულ მოხუცს, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ფარად რომ ედგა თავისი ქვეყნის ღირსებას და მის დასაცავად დუელიც კი ჯილდოსავით გამო-სტყუა გადამთიელს“...

დიდებული შეფასებაა!...

„შემოწკებილი“ სახელ-გვარები

ერთხელ, რამდენიმე წლის წინათ, უნივერსიტეტში მისა-ღები გამოცდების პერიოდში, შესვენებისას საუბარი „სამანიშვილის დედინაცვალზე“ ჩამოვარდა. ერთმა ცნობილმა მწერალ-მა-მეცნიერმა ღიმილით თქვა, ეს მოთხრობა სიმამრმა, პავლე მაჭავარიანმა, სიტყვასიტყვით უამბო დავითს... ვინმე რომ მი-ამბობდეს, მეც დავწერდი ასეთ მოთხრობასო...

ეს ამბავი გამახსენდა მოგვიანებით, როცა „სამანიშვილის დედინაცვლის“ პირველი ვარიანტის ხელნაწერი ვნახე ლიტე-რატურის მუზეუმში. ბოლო ვარიანტთან ისეთივე სხვაობაა, როგორც ცასა და დედამიწას შორის. ვარიანტის სათაურია „ძილი მოსვენება“. სერგო კლდიაშვილის მინაწერი აქვს: „სა-მანიშვილის დედინაცვალი“-ს პირველი ვარიანტი ვიპოვე სი-მონეთში დელაჩემის არქივში. ს.კ.“ ვინც ამ ვარიანტს (და სა-ერთოდ დავითის ხელნაწერებს) ნახავს, მიხვდება, თუ როგორ მუშაობდა დავით კლდიაშვილი მოთხრობაზე. აიგებოდა ჩონ-ჩხი, მონინშნებოდა ძირითადი ხაზი და, როგორც ჩანს, მერე იწყებოდა ჯოჯოხეთური მუშაობა ტექსტზე...

პავლე მაჭავარიანის დამსახურებაზე თავად დავითი მია-ნიშნებს მეპუარებში: *„კვანძი, ძარღვი მოთხრობის მოკეპულა იმ საუბრებით, რომელიც მქონდა ხოლმე ჩემს სიმამართან – პავლე მაჭავარიანთან“...* მოთხრობის გამოქვეყნების შემდეგ უთქვამს პავლე მაჭავარიანს – *„ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მო-თხრობაზე უნდა მივეწერა: მოთხრობა დავით კლდიაშვილის*

და პავლე მაჭავარიანის... – ხუმრობით მეუბნებოდით მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუციო...”

სერგო კლდიაშვილი: „პავლე მაჭავარიანს ნაამბობი აქვს დავითისათვის მხოლოდ ის ამბავი, თუ რა მიზეზით გამოეყო ივანეს (ბეკინას პროტოტიპს – გ. გ.) თავისი უფროსი ვაჟი. სწორედ ეს ამბავი დაამუშავა დავითმა პირველ ვარიანტში, რომელსაც ეწოდება „ძილი მოსვენება“. ჩემს ხელთ იყო კიდევ მეორე ვარიანტი სახელწოდებით „სიზმარი“, რომელსაც იხსენიებს ავტორი თავის მემუარებში. „ძილი მოსვენება“ დათარიღებულია 1895 წლის 17 ივნისით, ხოლო „სიზმარი“ აღნიშნული იყო 1896 წლით. „სამანიშვილის დედინაცვალი“-ს საბოლოო ვარიანტი, რომელსაც ჩვენ დღეს ვიცნობთ, დაიბეჭდა „მოამბეში“ 1897 წლის იანვრის ნომერში.“ ასე რომ, რამდენიმე წლის განმავლობაში იწერებოდა და მუშავდებოდა მოთხრობა...

ტექსტოლოგი, ენათმეცნიერი, ლიტერატურისმცოდნე ბევრ საინტერესოს იპოვის, თუ ხელნაწერთა ვარიანტებს შეაჯერებს. არადა, ზოგი ნაწარმოების 2-3 ვარიანტია შემორჩენილი. ჩვენ რამდენიმე შენიშვნას გავაკეთებთ „სამანიშვილის დედინაცვლის“ მიხედვით.

უპირველესად ისაა საინტერესო, რომ დავითი წერდა ფურცლის ერთ (მარჯვენა ან მარცხენა) ნახევარზე. მეორე ნახევარი სუფთა იყო – შენიშვნებისათვის, ჩასწორებებისათვის, ვარიანტებისათვის. ზოგჯერ ძირითადი მხარე მთლიანად გადახაზულია და სათადარიგო – შევსებული. ჩასწორებები ძირითადად ტექსტობრივი ხასიათისაა; ამ ვარიანტში ენობრივი დაზუსტებები, ჩასწორებები იშვიათია. ეს ის ვარიანტია, დავითი რომ იტყვის, „გადმოვიღე ქალაღი და გატაცებით ვიწყე წერა, წერა გაცხარებული. ეს მუშაობა კი არ იყო, იყო უმაღლესი სიამოვნება. ამგვარივე გატაცებით ნაწერია „სამანიშვილის დედინაცვალი“...

ამ ვარიანტში ხშირია ისეთი ენობრივი ფორმებიც, რომელსაც ძირითად ვარიანტში ვერ შევხვდებით. მაგალითად: „ამ სიტყვებთან მელანო გევიდა სამზარეულოში. არჩილმა კი გეიხადა ჩოხა, შეიხსნა ახალუხის ღილები, გეიხადა თავისი წულები და დალილ-დაქანცული მიწვა იქვე, სადაც ამას წინად მის ცოლს ეძინა“. ამ ნაწყვეტში რამდენიმე ფორმა (გევიდა, გეიხადა, წინად და სხვა ენობრივი ლაფსუსი), რომლებიც ჩვეულებრივ არ გვხვდება კლდიაშვილის მოთხრობებში ავტორისეულ რემარკებში... სხვაც შეიძლებოდა თქმულიყო ამ ხელნაწერზე, თუმცა ეს სათქმელი ტექსტოლოგებს მივანდოთ.

ერთს ვიტყვი. ამ ვარიანტის სათაურია „ძილი მოსვენება“. ამ ვარიანტში ძირითადი პლატონის სიზმარია (მეორე ვარიანტი „სიზმარი“, როგორც სერგო წერს, ახლოსაა პირველ ვარიანტთან...); ეს ის ვარიანტი ჩანს, დავითი რომ წერს მეშუარეობაში: „მოამბე“-ს რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია წერილს წერილზე მივზავნიდა, ჟურნალისტვის უსათუოდ რამე გამომივზავნო. იმხანად მქონდა პატარა ნაწყვეტი, რაც „სამანიშვილის დედინაცვალშია“ – „პლატონის სიზმარი“... ამის გავზავნას ვაპირებდი და კონდრატი მხეიძემ არ გამავზავნინა, „შენ ისეთ რამეს ყვები, რომ თუ არ აჩქარდები, მშვენიერი მოთხრობა იქნებაო“... ჰოდა ამ ვარიანტს ჰქვია „ძილი მოსვენება“. ერთი ასეთი რეპლიკაა ვარიანტში „ძილშიც კი მოსვენება აღარ გაქვთო“ – მამა ეუბნება პლატონს სიზმრის შემდეგ... მერე შეიცვალა სათაური – სხვა რამ გახდა მთავარი...

აქ ერთ ძალიან საინტერესო ფაქტს მინდა მივაპყრო მკითხველის ყურადღება – პერსონაჟთა სახელ-გვარებს.

დავით კლდიაშვილთან არა გვაქვს ე. წ. მეტყველი სახელ-გვარები, როგორც ე. ნინოშვილთან (მუნჯაძე, უიშვილი, ძალაძე, ღროიძე...), ან გ. წერეთელთან (ფულავა, წარბა, ჯიბიაშვილი...). თითქოს ჩვეულებრივი, იმერეთში გავრცელებული სახელ-გვარებია:

პლატონი, კირილე, არისტო, ჯიმშერი... მელანო, დარიკო, ელენე... თითქოს სახასიათო სახელია ბეკინა, მაგრამ არც მთლად „მეტყველი“. გვარებიც თითქოს ჩვეულებრივია: სამანიშვილი, მიმინოშვილი, სალობერიძე, ბრეგაძე... ასე რომ, პერსონაჟისათვის სახელ-გვარის შერჩევას თითქოს რაიმე პრინციპული მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს. მაგრამ არ ჩანს ასე:

პირველ ვარიანტში **ბეკინას ბეჟანი** ჰქვია,

პლატონს – არჩილი,

დარიკოს – ქრისტინა.

კირილეს ნაცვლად **ლევანია** გამოყვანილი

(მაზლი დარიკოსი)...

სამანიშვილები **სანებლიძეები** არიან. არადა, თითქოს ორივე გვარი ჩვეულებრივი იმერული გვარია... ჩვეულებრივი სახელებია **პლატონი** და **არჩილი**, **დარიკო** და **ქრისტინა**, **კირილე** და **ლევანი**... თითქოს რაღაც „სახასიათო“ სახელია **ბეკინა**, თუმცა მაინც გაუმჭვირვალეა (არადა, ბეკინას პროტოტიპს კიმოთე რქმევია, ალბათ ასეთივე „სახასიათო“ – სერგო კლდიაშვილი იგონებს).

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინფორმაცია სერგო კლდიაშვილსაგან: *„ქაშუშაძის გაჭირვების“ ხელნაწერი არ შენახულა. გადარჩა მხოლოდ რამდენიმე ფურცელი... ეს ფურცლებიც ადასტურებენ, რომ მოთხრობის რამდენიმე ვარიანტი არსებულა. მაგალითად ერთ ხელნაწერში მომავალ ეკვირინეს ჰქვია „ეფემია“, მეორეში „ბარბალე“, ხოლო ნაწარმოებს პირველ სათაურად ჰქონია: „გამოსაცვლელი ცხოვრება“... ეკვირინე – ეფემია – ბარბალე... ქაშუშაძე – ქაშუშაშვილი... ქაშუშაძის გაჭირვება – გამოსაცვლელი ცხოვრება... რა შეიძლება ვთქვათ? რა არის მოტივი ამგვარ ცვლილებათა?..*

საინტერესო მოგონებას გვთავაზობს ისევ სერგო კლდიაშვილი:

„საიდან წარმოდგა გვარი „მორბელაძე“:

– სოფელში ჩაველი დელაჩემის სანახავად, – მიამბობს მამა. – ოთახში ვზივარ! მესმის დელა აიენიდან ვილატას ელაპარაკება. მეც ვაველი. ეზოში, აიენის წინ, შუა ხნის მამაკაცს ვხედავ. ცხენზე ორი მორჩილა ტომარა შემოუკრავს და თითონაც ჯდება. – ვინ იყო? ვკითხე დელას, როცა უცნობი წავიდა: „სიმინდი ითხოვა, შვილო, მორბელაძეა დაბლა კუთხიდან“... **მოთხრობა მოფიქრებული მქონდა, ოღონდ გვარი ვერ მოვნახე და ეს მასწავლებდა.** წერას მიშლიდა. ეს გვარი მეოცა რატომღაც, „მორბელაძე“ შევცვალე „მორბელაძედ“, **გვარმა სახელიც მოათრია** და ამის შემდეგ **მოთხრობაც ადვილად დაიწერა.** მუშაობა კი არა, უდიდესი სიამოვნება იყო!“

ერთი შეხედვით, ცვლილება თითქოს ფონეტიკური ხასიათისაა, კეთილხმოვნების პრინციპით ნაკარნახევი... თუ რაიმე სემანტიკური ასოციაცია ჩნდება? შეიძლება ვიფიქროთ, რომ „მორბელაძე“ ვითომ სირბილთან ასოცირდება? „სოლომანი“ რატომ „მოათრია“ მორბელაძემ? რა აქვს ამ სახელ-გვარს ისეთი, ამ პერსონაჟს ასე რომ შეესაბამება? – ძნელი კითხვაა; ყოველ შემთხვევაში ჩვენთვის ამოუხსნელია...

როგორც ეტყობა, ასე ექნებოდა ნაფიქრი **ბეჟან და არჩილ სანებლიძეებზეც**, როცა პატარა ესკიზს – „ძილი მოსვენება“ (და მის ვარიანტს „პლატონის სიზმარს“) – წერდა. მერე, როცა გეგმა შეაცვლევინეს და მოზრდილი მოთხრობა დაიწერა, ვითომ მაშინ გახდა აუცილებელი პერსონაჟთა სახელ-გვარის შეცვლა? ანუ: მოკლე მოთხრობის ბეჟან სანებლიძე ვრცელი მოთხრობის ბეკინა სამანიშვილად იქცა?.. ძნელი სათქმელია...

მოთხრობა „წრფელი გულის“ პერსონაჟი **ბაბო** პირველ ვარიანტში **სარალიძე** იყო, საბოლოოში **გარაყანიძედ** შეცვალა...

პერსონაჟის ბუნება-ხასიათთან სახელ-გვარის შესაბამისობის საკითხი როგორ დგას დავითთან? როგორც აზნაურები იტყვიან, სახელ-გვარი ტიპს „შემოწკეპილი“ უნდა ჰქონდეს,

ამშვენებდეს, კარგად მორგებული... დიან, პერსონაჟს სახელგვარი საკუთარი უნდა ჰქონდეს, „ნათხოვარივით“ არ უნდა ჩანდეს...

მცირე გადახვევა: ავტობიოგრაფიული ნოველების წიგნს („ჩემი ასავალ-დასავალი“) ოტია იოსელიანმა ანოტაცია წარუძღვარა, რომელსაც „თავისმართლება“ დაარქვა. ასეთ რამეს წერს: „ავტორი მშობლიურ სოფელს შეთხზულ სახელს არქმევს. დაბასა და ქალაქს, მინდორს, მთას, ტყეს და მდინარეს – მოგონილს. არადა ზუსტად აღწერს იმას (გააჩნია რის შემძლებელია), რითაც გაიზარდა და ცხოვრობს, რა მიწამ და ცაბ, ვარემობ, ადამიანებმა, დრომ და ეპოქამ „გამოჰყედა“ მისი პიროვნება, ხასიათი, მრწამსი, მსოფლმხედველობა...

მაშინ რა გამოდის? უბრალოდ, პატარა ცოდვა: **ყველაფერს არ ჰქვია თავისი სახელი.**

ამ ჩემს ავტობიოგრაფიულ ნოველებსაც არავითარი პრეტენზია არა აქვს, გარდა ამ პატარა „ცოდვის მონანიებისა“ – **ყველაფერს ერქვას თავისი სახელი.**“

...და ებებს მწერალი, რომ ყველას და ყველაფერს ერქვას თავისი სახელი...

კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება სერგო კლდიაშვილისა:

„– ლა ლა ლა ლა!...

დავითი რაღაც ჰანგს იხსენებს.

– რა მშვენიერებაა! ხომ გახსოვს ეს ადგილი კარმენიდან?

თურმე კარმენიდან მღერის. სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ დავითის ნამღერიდან ვერ მივხვდი, რა ადგილია. ყოველ შემთხვევაში „კარმენი“ აქ არ ისმის. რა ვუყვით მერე! მთავარია ის, რომ თვითონ გესმოდეს ჰანგი, შენში მღეროდეს ის.

უცებ დავითის ღრმა ამოოხვრა მესმის.

– საბრალო ბიზე! ჩემო ბიზე! ასეთ დიდებულ კაცს თავი მოაკვლევინეს. ყრუ იყო ხალხი თუ? ლა ლა ლა ლა... რა მშვენიერია“...

როგორც ჩანს, დავითი კლასიკური მუსიკით, კერძოდ ოპერით, დიდად ყოფილა გატაცებული... „ეს აღტაცება ოპერით, საერთოდ მუსიკით, ბოლომდე შერჩა“... ანდა: „დავითს შეუძლია მთელი დღე მუსიკას უსმინოს. დახუჭავს თვალებს და უსმენს“... – ამას სერგო იტყვის შემდეგ...

ზევით ვსაუბრობდით, პიროვნების ხმის ტონალობა, ტემბრი მთავარი პიროვნული მახასიათებელიაო დავითისათვის... ლაპარაკი კი არა, მუსიკა იყო... – წერს ერთზე.

როგორც ჩანს, მას ესმის ის „მუსიკა“, სახელ-გვარიდან რომ „ისმის“... სწორედ ეს მიესადაგება, პერსონაჟის ბუნება-ხასიათს... სახელ-გვარის შერჩევა მარტივად არ ხდება...

ისე ამ თვალსაზრისითაც დავითის ხელნაწერებისა და, საერთოდ, ნაწარმოებების შესწავლა საინტერესო მასალას გამოავლენს.

ალბათ ასეთი კითხვაც უნდა დაისვას და შეძლებისდაგვარად ვინმემ უპასუხოს (დაკვირვებაა საჭირო): **დავით კლდიაშვილთან თუ არიან სეხნია პერსონაჟები და მათს ბუნება-ხასიათში თუა რაიმე საერთო?...**

დასკვნა?

შეეძლებთ კი ყოველივე ამის ამოხსნას? – მეეჭვება... ეს იცის მხოლოდ მწერალმა... და შეიძლება არც მან... მხოლოდ იმან, „რაიც შთავონებით გვწყალობს“ (ა. კალანდაძე)...

თუ მკითხველს არ გადავლლი, ორიოდ საინტერესო აზრსაც მოვიშველიებ:

ლევან ბრეგაძე წერს: „ტიციან ტაბიძისთვის რომ ეკითხათ, რატომ წერთო? – ალბათ ასე უპასუხებდა: „მე არ ვწერ ლექსებს, ლექსი თვითონ მწერს“.

ეს რაღა არის?

რადა, დასტური იმისა, რასაც დიდი ფსიქოლოგი და ფსიქიატრი კ. გ. იუნგი ექსტრავერტი მწერლების შესახებ ამბობს: „მათი ქმნილებანი მეტ-ნაკლებად დასრულებული ფორმით თავისუფლად გამოედინებიან ავტორის კალმის წვერიდან. (...) ნაწარმოებს თვითონვე მოაქვს თავისი განსაკუთრებული ფორმა; ყოველივე, რისი დამატებაც ავტორს სურს, უარიყოფა, ხოლო ის, რის წაშლასაც მოინდომებს, კვლავ აღიღვენს თავს. (...) ავტორს ისეთი აზრებისა და სახეების ნაკადი ეძალება, რომელთა შექმნისგან ზრახვა მას არასოდეს ჰქონია (...). მას შეუძლია მხოლოდ დაემორჩილოს ამ აშკარად უცხო შინაგან იმპულსს და გაჰყვეს იქით, საითაც იგი მიუძღვის, გრძნობს რა, რომ მისი ნაწარმოები თვით მასზე მეტია და ფლობს ძალას, რომელიც მას (ავტორს) არ ეკუთვნის და არ ექვემდებარება...“

ესეც გავიხსენოთ: ხულიო კორტასარს უთქვამს – „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალს“... როგორც ჩანს, მწერლისთვის ერთ-ერთი გამოსავალი ესაა: მოძებნოს მისთვის და, საერთოდ, მუსიკალურად ჟღერადი სახელ-გვარი, ფრაზა, სიტყვა...

დავითს რომ ეს რაღაც შინაგანი მუსიკა (თავისი მუსიკა...) უკარნახებს თუნდაც ფრაზის აგებას, ამას ქვემოთაც ვნახავთ...

ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი

ჩვენ ამ მონაკვეთში გვინდა ვისაუბროთ დიალექტიზმების თაობაზე დავით კლდიაშვილის პროზაში. საანალიზოდ ძირითადად „სამანიშვილის დედინაცვალს“ ავიღებთ.

როცა დავით კლდიაშვილის ენაზე საუბრობენ, უპირველესად მიანიშნებენ იმაზე, რომ მწერალი ხშირად გამოიყენებს იმერიზმებს, „არაზომიერად“...

რამდენიმე ამონარიდს მოვიყვან სამეცნიერო ლიტერატურიდან:

„ქაბუშაძის გაჭირვება“ და „სამანიშვილის დედინაცვალი“ მდიდარია იმერიზმებით, რომელიც უმეტესად ფონეტიკურ-ლექსიკური ხასიათისაა. გვხვდება ასიმილაცია-დისიმილაციის, რელექცია-მეტათეზისის და სხვა ფონეტიკური მოვლენები“ (რ. შამელაშვილი). საერთოდ ენათმეცნიერულ ლიტერატურაში ხშირია მწერლის ენის ანალიზის დროს ფონეტიკურ თუ გრამატიკულ მოვლენებზე ყურადღების გამახვილება. მეტიც: გარკვეული შაბლონი იყო შემუშავებული და ამ შაბლონში ხდებოდა ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედებიდან კონკრეტული მაგალითების ჩასმა:

„აკაკის ენაში გვხვდება იმერული კილოსათვის დამახასიათებელი ასიმილაციის, დისიმილაციის, მეტათეზისის, ბგერათა განვითარების, დაკარგვის, შენაცვლებისა და შერწყმის შემთხვევები“ (ქ. ძოწენიძე)... და ამას მოსდევს შესაბამისი მაგალითები...

„ვასილ ბარნოვის ენაში შეიმჩნევა ისეთივე ფონეტიკური პროცესები, როგორიც დამახასიათებელია დიალექტებისათვის. ივარაუდება, რომ ისინი შემოსულია კილოებიდან“ (ე. კოშორიძე)... და სათანადო მაგალითები...

„ს. მგალობლიშვილის მოთხრობების პერსონაჟთა მეტყველებაში მეტ-ნაკლებად დადასტურებულია ყველა ის ფონეტიკური მოვლენა, რომლებიც გავრცელებულია ქართლურში. ეს მოვლენებია: ასიმილაცია, დისიმილაცია, მეტათეზისი, ბგერის ჩართვა, ბგერის დაკარგვა, სუბსტიტუცია. განვიხილოთ ცალცალკე“ (გ. შალამბერიძე)...

„დ. ჭონქაძის „სურამის ციხის“ ენაში მრავლად ვხვდებით აღმოსავლეთის დიალექტებისათვის, კერძოდ ქართლურისა და კახურისათვის დამახასიათებელ ენობრივ მოვლენებს, რო-

გორც ფონეტიკასა და მორფოლოგიაში, ისე სინტაქსსა და ლექსიკაში“ (მ. მესხიშვილი)... და კონკრეტული მაგალითები...

„რ. ერისთავის თხზულებათა ენაში გვხვდება ფონეტიკური, მორფოლოგიური და ლექსიკური დიალექტიზმები“ (ლ. იორდანიშვილი) და მაგალითები...

ასევე განიხილება ნ. ლომოურის, ე. გაბაშვილის, ილია ჭავჭავაძისა თუ სხვათა ენა...

განსაკუთრებით ხშირად დავით კლდიაშვილს ეგნატე ნინოშვილთან აწყვილებენ: „ე. ნინოშვილი გურულ დიალექტურ ფორმებს იყენებს ძირითადად პერსონაჟთა მეტყველებაში, ე. ი. იმგვარად და იმ მოცულობით, როგორც ეს ადრე ჰქონდა გ. ერისთავს და ზ. ანტონოვს, ხოლო ლიტერატურაში დაამკვიდრა ილია ჭავჭავაძემ და განაგრძეს ე. ნინოშვილის თანამედროვეებმა – ა. ყაზბეგმა, ს. მგალობლიშვილმა, დ. კლდიაშვილმა და სხვებმა“ (ქ. ძოწენიძე).

„იმგვარად“ და „იმ მოცულობით“ ცოტა უცნაური შეფასებაა... საერთოდ, თუ ამგვარ მსჯელობებს გადავხედავთ, ამ თვალსაზრისით შეიძლება რაიმე განსხვავებაზე ვისაუბროთ? თუ იმას არ ჩავთვლით განსხვავებად, რომ ერთი ერთ კონკრეტულ დიალექტს მიმართავს და სხვა – სხვას. ილია, აკაკი, ვაჟა, რ. ერისთავი, დ. კლდიაშვილი, ე. ნინოშვილი, ა. ყაზბეგი, ნ. ლომოური, ვ. ბარნოვი, დ. ჭონქაძე, ს. მგალობლიშვილი და სხვები – ერთი და იმავე კრიტერიუმებითა და ერთნაირად ფასდება...

და საერთოდ, თუ რა სახის დიალექტიზმს გამოიყენებს (ასიმილაციას, დისიმილაციას, მეტათეზისს თუ სხვას), ამას რა მნიშვნელობა აქვს მწერლის ენის ანალიზისას? ალბათ არავითარი. ყველა ეს ფორმა არის დიალექტიზმი და როცა მწერლის ენაზე ვსაუბრობთ, ასეც უნდა შეფასდეს და თუ შევძლებთ, ვისაუბროთ, რა ფუნქციური დატვირთვა აქვს ამ დიალექტიზმებს კონკრეტულ მწერალთან...

ცალკეულ კონკრეტულ ფონეტიკურ თუ გრამატიკულ მოვლენებზე შეიძლება საუბარი მაშინ, თუ მიზანი დიალექტის შესწავლაა; თუ მხატვრულ ნაწარმოებს გამოვიყენებთ მასალად დიალექტოლოგიური კვლევა-ძიებისათვის...

აქ კიდევ ერთი საკითხია, საუბრობენ ბარბარიზმებზე: დავით კლდიაშვილთან „*თუ დიალექტიზმები იმერელი აზნაურების ხასიათების გამოსაძერწად არის გამოყენებული, ამას ვერ ვიტყვით ბარბარიზმების შესახებ, რაც აქა-იქ ჩნდება...*“ მკვლევარი გულისხმობს ისეთ შემთხვევებს, როგორცაა – „*ამას რავა ვაპატიებ მაგ სტაქანს*“... და სხვა...

ასეთი შემთხვევები, რომლებიც მხოლოდ პერსონაჟის მეტყველებაში გვხვდება (**სტაქანი, ბალკონი, სტოლი...**) მწერლის ენის ანალიზისას დიალექტიზმად უნდა იქნეს განხილული; ეს ისეთივე დიალექტიზმია, როგორც **ჩხინკი**... ხოლო თუ დიალექტური ლექსიკის ანალიზს ვახდენთ, „სტაქანი“ ბარბარიზმია დიალექტის დონეზე...

ასევე, წარუმატებელი მგონია ამგვარი შედარებებიც: „დიალექტიზმების გამოყენებაში დ. კლდიაშვილი ისე ზომიერი ვერ არის, როგორც, მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე... მწერალი არ ერიდება მეტი ექსპრესიულობის მისაღწევად, კოლორიტის შესაქმნელად იმერიზმების უხვად ხმარებას“ (ი. ქავთარაძე)...

როცა ილია ჭავჭავაძეზე ვსაუბრობთ, დიალექტიზმების გამოყენების თვალსაზრისით სხვადასხვა ვითარებაა, ერთი მხრივ, მოთხრობებში „ოთარაანთ ქვრივი“, „გლახის ნაამბობი“ და „სარჩობელაზედ“, მეორე მხრივ, „კაცია-ადამიანსა“ და „სცენებში...“ და, მესამე მხრივ, „მგ ზავრის წერილებში“.

პირველ შემთხვევაში არ ხდება დიალექტიზმების მიზნობრივი გამოყენება; ვამბობთ მიზნობრივი-თქო, რადგანაც **-დამ** თანდებულის გამოყენება და მსგავსი შემთხვევები (სუბიექტური მეორე და ობიექტური მესამე პირის ნიშნები თუ სხვა), როგორც წერს, ის „ნორმა“ ილიასათვის, ლიტერატურ-

რული ფორმაა მისთვის... მიზნობრივ გამოყენებაზე უნდა ვისაუბროთ ისეთ შემთხვევებში, როგორცაა, ვთქვათ, „კაცია-ადამიანი“: „**ვშობამ**, შენ ნუ **მამიკვლები**, **ვშობამ!**“... და სხვა.

მეორე შემთხვევა („კაცია-ადამიანი?!“) ისაა, როცა მწერლის მიერ დიალექტიზმების გამოყენება ლუარსაბის „განათლებულობაზე“, „შეგნებულობაზე“ აქცენტის გაკეთებაა...

მესამე შემთხვევაში („მგზავრის წერილები“) საგანგებო მდგომარეობაა ლელთ ღუნის ეპიზოდში: პერსონაჟი მხოლოდ დიალექტზე მეტყველებს. ესეც, ცხადია, მიზნობრივი გამოყენებაა დიალექტიზმებისა... მწერალი მიგვანიშნებს, რომ ეს ის კაცია, რომელიც ხევს არ გამორეზია, წიგნი არ უნახავს, განათლება არ მიუღია, მაგრამ თავისი შეგნების დონით, მსჯელობის ლოგიკით, ცხოვრებისეული სიბრძნით ათი თავით მაღლა დგას, ვიდრე „განათლებული“ რუსის ოფიცერი... ილიას აზრით, ესაა ეროვნული უბედურება, რომ ეს მოხვევე იმ რუსისგან იჩაგრებაო... ამ ეფექტს მწერალი, ერთი მხრივ, დიალექტიზმების მეშვეობით აღწევს...

სად იყო „ზომიერი“ ილია და სად არა? – ცხადია, „ზომიერია“ ყველა შემთხვევაში, გააჩნია მიზანდასახულობას...

* * *

პრინციპულად მიუღებლად მიგვაჩნია ეგნატე ნინოშვილისა და დავით კლდიაშვილის გვერდიგვერდ დაყენება, დიალექტიზმების გამოყენებაზე როცა ვსაუბრობთ. მასალის ანალიზი საკითხს სხვაგვარად წარმოაჩენს..

საანალიზოდ ავიღე ერთი და იმავე მოცულობის (19 სტრიქონი პერსონაჟთა მეტყველებიდან) ტექსტი ე. ნინოშვილის მოთხრობიდან „პარტახი“ და „სამანიშვილის დედინაცვლიდან“. ე. ნინოშვილთან დადასტურდა 39 დიალექტიზმი; დ. კლდიაშვილთან – 6. ე. ნინოშვილთან დიალექტური ფორმა წარმოდგენილია თითქმის ყველა შესაძლო შემთხვევაში; ანუ: პერსონაჟი

ლაპარაკობს „წმინდა“ გურული დიალექტით; დავით კლდიაშვილთან – არა. მოსალოდნელ (ე. ი. ფორმა, რომელიც შეიძლება დიალექტური ვარიანტით წარმოდგენილიყო) და რეალიზებულ დიალექტურ ფორმათა პროცენტული შეფარდება ასეთია: ნინოშვილთან რეალიზებულია თითქმის 100%; კლდიაშვილთან – 18%. ამკარაა, რომ ამ ორ მწერალს სრულიად განსხვავებული ენობრივი პოზიცია უჭირავს დიალექტიზმების გამოყენების თვალსაზრისით. ცხადია, ის კითხვაც დაისმება, თუ რა ფორმები არის რეალიზებული დავით კლდიაშვილთან (ანუ: რა სახის დიალექტიზმები გვხვდება) და რა შემთხვევაში...

ძალზე საინტერესოა დავით კლდიაშვილის პროზა პოეტური თვალსაზრისით. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს სწორედ მწერლის მუსიკალური ალლო, მაღალი ბგერწერული ხელოვნება. ეს მხარე კლდიაშვილის შემოქმედებისა შეუსწავლელია. რამდენიმე მაგალითს მოვიყვან საილუსტრაციოდ. ისეთი სიტყვები, როგორცაა **თორემ**, **მაგრამ**, **როგორ** გვხვდება დიალექტური ნაირსახეობითაც: **თვარა**, **მარა**, **რავა**. დავით კლდიაშვილთან ერთი და იმავე ლექსიკური ერთეულის ორივე ვარიანტი გვხვდება: **თორემ** / **თვარა**, **მაგრამ** / **მარა**, **როგორ** / **რავა**. მწერლისთვის ეს არის ორი შესაძლო ვარიანტი და პერსონაჟთა მეტყველებაში გამოიყენებს ორივეს, იმისდამხედვით, თუ კონკრეტულ სიტუაციაში, კონკრეტულ წინადადებაში, რომელი მათგანი უფრო „ჩაჯდება“, „მოერგება“:

„ასე ქენი **მარა**, საქმეს შორს ნუ გადადებ, **თვარა**“... დიალექტური ფორმების შემოტანა ფრაზას მეტ რიტმულობას, დინამიკას ანიჭებს. შევადაროთ, ასეთი ვარიანტი რომ ყოფილიყო: „ასე ქენი **მაგრამ**, საქმეს შორს ნუ გადადებ, **თორემ**“... აქ თითქოს იმერლისათვის დამახასიათებელი საუბრის ტემპი დაეცა, თითქოს დისონანსი შემოიტანა **მაგრამ** და **თორემ** სიტყვებმა...

ზევით ერთი ფრაგმენტი მოვიყვანეთ ხულიო კორტასას-
რის ნათქვამიდან. უფრო ვრცლად, აი, რას ამბობს მწერალი:
*„ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით
ექებს გამოსავალს. ჩემს შემოქმედებაზე იგი უმთავრესად რიტ-
მის მეშვეობით ახდენს ზეგავლენას... ვცდილობ, ჩემი ნაწერები
ავაგო მუსიკალურ ნაწარმოებთა კანონით: ყველა ბგერის ურ-
თიერთკავშირი, მათი განუწყვეტლობა, სწრაფი განვითარება,
კულმინაცია და გაწყვეტა“...*

როცა ამას ვკითხულობ, ისეთი განცდა მიჩნდება, თით-
ქოს დავით კლდიაშვილის აზრს ვეცნობოდე...

„ყველა ბგერის ურთიერთკავშირი, მათი განუწყვეტლო-
ბაო“, როცა ამბობს მწერალი, ალბათ ასეთ მაგალითებს გუ-
ლისხმობს, ზემოთ რომ მოვიყვანე, ანდა: ყურადღება მიაქციეთ
თანხმოვანთა ალიტერაციასა და ხმოვანთა ასონანს:

რავა არა, მარა (შდრ.: როგორ არა, მაგრამ...)

გავიწყდება თვარა, შვილი რავა არ ყავდა...

თვარა ჩემით რავა წვევილოდი...

რა არი ყმაწვილო, რანაირი საქციელია...

ასე ვთქვათ, საქრესტომათიო მაგალითებია ა ხმოვნის
ასონანსისა:

**აბა, მამიდაჩემ სალომესთან გავწიოთ, რავარც დარიკომ
გვირჩია...**

ამას რავა ვაპატიებ მაგ სტაქანს...

ასე ხამათ რავა მივიდე...

აქ რამდენიმე ფაქტს უნდა მივაქციოთ ყურადღება: დია-
ლექტური ფორმების ა-ხმოვნის ვარიანტის გამოყენებას;
ფრაზისა თუ სიტყვათმხვილის ფაქტორს. ყველა შემთხვევაში
სალიტერატურო ფორმათა გამოყენება რიტმულობას დაარ-
ღვევს... ამ ფრაზებსაც მივაქციოთ ყურადღება:

„პლატონ, გაიხსენე პეტრე მოციქული“ და იქვე

„პეტრე მოციქული გეიხსენე, შე უღვთო, შე უღვთო“...

„პლატონ გაიხსენე“ და „პეტრე გეიხსენე“... ფონეტიკური ვარიანტები **გაიხსენე** და **გეიხსენე** იმისდამხედვით ენაცვლება ერთიმეორეს, მეზობლად რა სიტყვაა – ა-ხმოვნიანი პირველი მარცვლით თუ ე-ხმოვნიანი მარცვლით დაწყებული... მარცვალთა ასეთ მონაცვლეობას – ვარიანტთაგან სასურველის შერჩევას – მწერალს სწორედ შინაგანი მუსიკალური ალლო უკარნახებს. ეს არის ალბათ ის, რასაც „ყველა ბერის ურთიერთკავშირი“ ჰქვია...

როცა ამ თემაზე ვსაუბრობ, ისიც უნდა ვთქვა, რომ რედაქტორ-გამომცემლები არ აქცევენ ამას ყურადღებას და ზოგიერთ გამოცემაში კორექტურული შეცდომის ღონეზე არის „გასწორებული“ დიალექტური ვარიანტი...

რამდენიმე შენიშვნის გაკეთება კიდევ შეიძლება დიალექტიზმებთან დაკავშირებით – **დიალექტიზმები** როგორც მხატვრული ხერხი, **საშუალებაა მკითხველთან დამატებითი ინფორმაციის მიტანისა...**

* * *

უპირველესად ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ ფაქტს: **შუაიმერული მეტყველება**, რომელიც ძირითადად აისახა დავით კლდიაშვილის პროზაში, საკმაო თავისებურებებით ხასიათდება. დიალექტიზმები გვაქვს როგორც ფონეტიკურ, ისე მორფოლოგიურ და სინტაქსურ სფეროში, რომ აღარა ვთქვათ ლექსიკაზე. ყველა სახის ფონეტიკური თუ გრამატიკული დიალექტიზმები ვერ აისახება დ. კლდიაშვილის პროზაში. მხოლოდ რამდენიმე ტიპურ მაგალითს მოვიყვან გრამატიკული ანალიზის გარეშე: ასუმს, აჭუმს; ჯდია, დგანა; ძენილოფს, ცნობილოფს; მადანა, სადანა; შენე, ჩვენე; გავლარიენ, მოდილარიენ; ძალითანა; უჭირავსყე, დოუნთეყენ... ყველა ეს და მსგავსი მოვლენა, ფაქტი ფართოდაა გავრცელებული შუაიმე-

რეთში (ე. ნინოშვილთან გურულისათვის დამახასიათებელი ყველა ტიპის დიალექტიზმი შეგვხვდება...).

პერსონაჟთა მეტყველებაში თავს იჩენს მხოლოდ ზოგი თავისებურება შუა იმერულისა: ძირითადად დამახასიათებელია ზმნისწინთა დიალექტური ფორმების ხმარება; თუმცა არ გვხვდება **მო-** და **შე-** ზმნისწინთა ა ხმოვნის ვარიანტები (**შა-**, **მა-**): მართალია, ეს ფორმები გვხვდება შუაიმერეთში, განსაკუთრებით ზემოიმერულში, მაგრამ მათ მაინც უფრო აღმოსავლური იერი დაჰკრავს... ვთქვათ, ხშირადაა გამოყენებული ფორმები: **მარა**, **რავა**, **რავარც**, **თვარა**... ასევე – შუალობითი კონტაქტის **ნარდაკარგული** ფორმები **გამაგებიე** ტიპისა და ორიოდე სხვა სახის დიალექტიზმი (ე<ეს, ქე, კაი...). აღსანიშნავია ისიც, რომ დიალექტურის გვერდით მისი ლიტერატურული ვარიანტიც იხმარება, და ზოგჯერ ერთსა და იმავე რეპლიკაში: **როგორც** || **რავარც**, **გაიხსენე** || **გეიხსენე**, **დავალევიე** || **დამალევიენებს**... (ხელნაწერში გაპარული დიალექტიზმები ავტორისეულ რემარკებში ნაბეჭდში სწორდება...)...

ღირსსაცნობია ის ფაქტი, რომ დასტურდება ძირითადად იმ სახის დიალექტიზმები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად სხვა დიალექტებისთვისაა დამახასიათებელი. ფაქტობრივ ეს პროცესი კონინეს (იხ. ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, 1989) პრინციპთან არის მიახლოებული... დ. კლდიაშვილის პრინციპია: შექმნას გარკვეული კოლორიტი, მაგრამ არ გააბუნდოვანოს ფრაზა ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის ოდენ იმერულისათვის სპეციფიკურ ფორმათა შემოტანით.

* * *

ყველაზე ხშირად დ. კლდიაშვილთან ზმნისწინის დიალექტური ფორმები გვხვდება, მაგრამ თუ ერთი და იგივე სიტყვა არ მეორდება ზედიზედ (მაგ.: – **დევილუპე**... წმინდად **დევილუპე!** – იძახდა პლატონი. – წმინდად **დევილუპე**...), ვრცელ

რეპლიკაშიც კი ერთიმეორის მიმდევრობით ზმნისწინის დიალექტური ორი ფორმა არ იხმარება – მათ შორის ყოველთვის არის წარმოდგენილი სხვა სახის დიალექტიზმი. მოთხრობის ერთ-ერთ ყველაზე ვრცელ რეპლიკაში, სადაც პლატონი უხსნის ბეკინას, თუ რა იმედია ორნაქმრევი უშვილო დედაკაცის შემოყვანა ოჯახში, დიალექტურ ფორმათა თანამიმდევრობა ასეთია: **დინახოს... რავარც... თვარა... მარა... რავა...**

დევერიდები:

*„რა იმედია და აი, მოვახსენებ... შენ ცოლი ვინდა. მე კი მინდა, რომ მამულის გამყოფელი არ **დინახოს** ჩემმა თვალებმა... თვითონ ამბობ, ყმაწვილი ქალი არ მინდაო... მოვინახავ სწორედ რივიან ქალს, რომ ვერავინ დაგვცინოს, შენ ნუ მომიკვდები. ორნაქმარებს იმიტომ გეუბნები, რომ ქვრივებში ამოვარჩევ, გამოვინახავ იმისთანას, ორ ქმარს ჰყოლოდეს და არც ერთთან შვილი არ მიცემოდეს... ორივე ქმრის ხელში რომ უშვილო დარჩენილიყოს... ამისთანა დედაკაცი სწორედ საიმედო იქნება შვილის ყოლობაზე... თუ ორ ქმართან შვილი არ მიცემია, შენთან რაღა ღმერთი გაუწყრება... ამრიგად, შენც მოსვენებული იქნები, მეც იმედინად ვიქნები და ვიცხოვრებთ ისე, **რავარც** გვიცხოვრია... ამ ჩვენს წუთისოფელს ჩვენს წესზე ამგვარადვე გავატარებთ და ჩვენს მერე რაც იქნება, ის ღმერთმა იცის და ჩვენმა მომავალმა!.. შენ არაფერი გაკლდება, ჩემთვის კი ასეთი საქმე იქნება, თუგინდ ჩემი მამულის ნახევარი ხელახლა შემეძინოს... მაინც ამით თუ შევინარჩუნებ, **თვარა** სხვა რა ძალი მაქვს, რა ღონე შემწევს? ამიტომ ვთხოვ, მომანდო ეგ საქმე, მაშვალს თავი დაანებო... შრომა მე შემხვდება, მართალია, **მარა რავა დევერიდები**?! უხეირო ქალს არ შემოვიყვან ოჯახში, ამაში პატიოსან სიტყვას გაძღვევ!“*

დიალექტურ ფორმათა თანამიმდევრობის ეს წესი ძირითადად გატარებულია დიალოგშიც: ორ მეზობელ რეპლიკაში არ შეინიშნება ერთნაირი დიალექტური ფორმა. ამ ტენდენციას

გამონაკლისიც აქვს: დიალოგში სხვადასხვა პერსონაჟთან ერთი და იგივე ფორმა მაშინ მეორდება, თუ ერთ-ერთი მათგანი გამოჯავრების მიზნით იმეორებს თანამოსაუბრის ფრაზას:

– ბატონო, მელანოს ჯაფას რას **ღევებ**, შენ ნუ...

– რატომ რას **ღევებ**?! – გააწვევტინა სიტყვა ბეკინამ...

– საცხა **ჩეიჩეხება** ახლა ის უბელური...

– **ჩეიჩეხება** კი არა...

* * *

დიალექტიზმები პერსონაჟის მეტყველებაში ფაქტობრივად ყოველთვის იჩენს თავს, როცა მოქმედი პირი მდგომარეობიდან არის გამოსული – დამწუხრებულია, გაჯავრებული ან სასოწარკვეთილი:

– **ღევიღუბე**... წმინდად **ღევიღუბე**! – იძახდა პლატონი.

– წმინდად **ღევიღუბე**, თუ რამე არ ვისაშველე, რამე არ ვიღონე!...

– უიბე! უიბე! ეს რა **გეიგონა** ჩემმა ყურებმა!...

– ამას **რავა** ვაპატიებ მაგ სტაქანს!...

– **რავა** არ უნდა მომკლას ჩემმა პატრონმა? **რავა** არ უნდა მომკლას? **რავა** ვარ შესაბრალისი?

– მაგ ოხერი კიდევ **მეეთრა**?!

– **გოულეთ**... **გოულეთ** მაგ შეჩვენებულს ჭიშკარი!... **გოულეთ**... მაგ თავსლაფდასხმულს მაგას!... – მიაყვირა უკან ჯიბშერმა.

მსგავს შემთხვევებში ამით ავტორი მეტ ექსპრესიულობას, სიცხოველეს, სიმძაფრეს მატებს ფრაზას და პერსონაჟის მდგომარეობას უფრო ცხადად წარმოგვიჩენს. ამ შემთხვევაში ალბათ საინტერესოდ წარმოჩნდება თვითონ ბუნება შემოდგომის აზნაურებისა. კულაბზიკა, თავმომწონე აზნაური, **საგანგებო** სიტუაციაში ჩავარდნილი, საკუთარ მეტყველებაზე კონტროლს

კარგავს, ერთგვარი ნიღაბი, რომელსაც ამაღლებული (ამ შემთხვევაში ლიტერატურული) საუბრით იქმნის, ეხსნება და ბუნებრივ სახეს წარმოაჩენს...

ასეა ვითომ?.. ჩვენ ასე ვფიქრობთ...

* * *

შეინიშნება ერთი მოვლენაც: ორი პერსონაჟიდან, როცა ერთ-ერთს გარკვეული უპირატესობა აქვს მეორესთან შედარებით და ამას ორივე გრძნობს, მდგომარეობით პრივილეგირებული საუბრისას არ ერიდება დიალექტურ ფორმათა ხმარებას; მეორე თავშეკავებულია, მორიდებული, ფრთხილი და, ამდენად, მისი მეტყველება თითქოს შებორკილია... ე. ი. შეგნებულად „გალიტერატურული“, დიალექტიზმებიდან დაცლილი. ეს ფაქტი გახაზავს მდგომარეობით პრივილეგირებულის მიმართ თანამოსაუბრის პატივისცემასა და მოწიწებას და, შესაბამისად, „მალლა მდგომის“ მიერ მეორისადმი მეტყველებით გამოხატულ გაშინაურებას, თავის გატოლებას. ამგვარ დიალოგში დიალექტური ფორმების შემოტანა ათავისუფლებს ავტორს პერსონაჟთა შორის ასეთ დამოკიდებულებაზე საგანგებო მინიშნებისაგან... ურთიერთდამოკიდებულება მეტყველებით იხატება. მხედველობაში გვაქვს პლატონ სამანიშვილისა და ივანე გვერდევანიძის, „იმ კუთხეში ცნობილი სახელის მქონე აზნაურის, სოფლის ადვოკატის“, დიალოგი. ივანეს მეტყველებაში ხშირია დიალექტური ფორმები (დამსილი... რავარც... დოუჯერებელი... გოუმწარეს... ოუტყდნენ... ქე... გვჭირია... ი... დეეკლო... მიემატებია... მაგიერათ...); პლატონთან კი ორიოდ შემთხვევა დასტურდება (თვარა... მარა... რავა), თუმცა როცა ავტორი აქვე პლატონის ფიქრს გადმოგვცემს, საკმაოდ მოკლერეპლიკაში დიალექტურ ფორმას გამოურევს: „ასეა ჭკვიანი კაცის ორიოდ სიტყვაც! – გონებაში ხალისიანად ამბობდა ბუნძულით მიმყოლი პლატონი. – ყოველთვის სასარგებლო

რამეს გეიგონებ“. საინტერესოა ისიც, რომ დ. კლდიაშვილთან ვნებითის -ე სუფიქსი მომდევნო ა ხმოვნის წინა პოზიციაში, ჩვეულებრივ, ი-ის სახითაა წარმოდგენილი (იამა ← ეამა, იახ-ლა ← ეახლა). ივანე გვერდევანიძესთან საუბარში კი პლატონი სწორ „გეახლებოდი“ ფორმას ხმარობს, რაც ამ მოთხრობაში სხვა შემთხვევაში არ დასტურდება (ისე ეს შემთხვევა უფრო კორექტურას ჰგავს – რედაქტორ-კორექტორთა ჩარევას...)...

ვფიქრობ, მსგავს შემთხვევაში (როცა თანამოსაუბრეთაგან ერთ-ერთს გარკვეული უპირატესობა აქვს მეორესთან შედარებით და ამას ორივე გრძნობს) ყველა ჩავვარდნილვართ; დავით კლდიაშვილმა ეს სიტუაცია თავისი საოცარი მწერლური ალღოთი დიალექტიზმების მეშვეობით ასე გამოხატა...

* * *

თუ ორი პერსონაჟი ერთმანეთისათვის უცხოა, სანამ გაუშინაურდებიან ერთიმეორეს, მათი დიალოგი სალიტერატურო ქართულს მისდევს. როგორც კი მათ შორის უცხოობის ჯებირი მოიხსნება, გადაილახება – დიალოგშიც შემოიჭრება იმერიზმები. მხედველობაში გვაქვს პლატონ სამანიშვილისა და არისტო ქვაშავიძის საუბარი ჯიმშერ სალობერიძის ოჯახში. გვახსოვს: კირილე მიმინოშვილმა პლატონს წამოაძახა, „დედინაცვალს ერთს კი არა, ათს გიშოვი... ერთ უშვილო დედაბერს დეიძებს სადედინაცვლოდ“... ეშმაკური აზროვნების კაცმა არისტო ქვაშავიძემ უცებ დაიჭირა ეს ფრაზები და როგორც კი საშუალება მიეცა, მიუჯდა პლატონს. თავიდან უარზეა პლატონი – „ბატონო, რაღაცას უჭკუო, გონებადაკარგული კაცი წამოაყრანტალებს, რა გასაგონარია, თუ ღმერთი გწამს!“... მაგრამ „გამოტეხა“ არისტომ პლატონი, გაუძხილა ქვაშავიძეს თავისი მოგზაურობის მიზანი პლატონმა და არისტომაც საკუთარი მამიდა შესთავაზა სადედინაცვლოდ. უკვე მათ შორის შინაურული სიტუაცია შეიქმნა და რეპლიკებშიც

იმატა დიალექტიზმებმა... მსგავსი სიტუაციაც არაერთი შეგვხვედრია ცხოვრებაში... დავითი ამ რეალობის დასახატადაც დიალექტიზმებს მოიშველიებს...

ცხადია, დავითი არ ფიქრობდა ამაზე. „წერდა როგორც იწერებოდა“, მაგრამ იწერებოდა ისე, როგორც ბუნებრივ სიტუაციაში მოიქცეოდნენ და ისაუბრებდნენ მისი პერსონაჟები. კიდეც ერთი ფრაგმენტი სერგო კლდიაშვილის მოგონებებიდან:

„სამსონს, დავითის მამას, სიმონეთში ძველი მეგობარი ესტუმრა. სხედან, უმასპინძლდება სამსონი და საუბრობენ (ამ მონაკვეთს ქვემოთ უფრო ვრცლად მოვიყვან – გ. გ.)...“

ორივე დიდხანს ტრაბახობს. სვამენ ერთმანეთის სადღევრძელოებს, წარსულს იხსენებენ და ერთმანეთს ულოცავენ კმაყოფილ ცხოვრებას.

– *დათიკო, დაღლილი ხარ, მოისვენე!* – ეუბნება ნასადილეც დედაჩემი.

– *ცოტა ხანს კიდეც, ცოტა ხანს!* – არ ღვება მამა. – *ასე მგონია ჩემი მოთხრობიდან შესტუმრენ!...*

მამას დახრილი თავი გრძელ თითებზე დაუდვია და თვალდახუჭული უსმენს ორი მოხუცი აზნაურის საუბარს...“ ფაქტია, მთელი ცხოვრება დავითი ასეთი ინტერესით ეცნობოდა აზნაურთა ყოფას. ამიტომაცაა ასე ბუნებრივი მისი დიალოგები, მისი ენა საერთოდ...

* * *

კიდეც ერთი საინტერესო ლეტალი:

შეენიშნავთ, რომ დ. კლდიაშვილის პერსონაჟები პარალელურად ხმარობენ **მაგრამ** და **მარა**, **როგორ** და **რავა**, **როგორც** და **რავარც** ფორმებს. შეიმჩნევა ერთი კანონზომიერება: მხოლოდ მამაკაც პერსონაჟთა მეტყველებაშია ორივე ეს ფორმა დადასტურებული და ზოგჯერ ერთსა და იმავე რეპლიკაშიც კი. ქალი პერსონაჟები მხოლოდ დიალექტურ **მარა**, **რავა**,

რავარც ფორმებს იყენებენ. ამ ხერხით მწერალი ერთგვარად უპირისპირებს „მამაკაცური“ და „ქალური“ მეტყველების რიტმს, თავისებურებას, ტემპს. **მაგრამ, როგორ, როგორც** ფორმები უფრო ამალღებული, დარბაისლური, დინჯი მეტყველებისთვისაა დამახასიათებელი; **მარა, რავა, რავარც** ფორმები – უფრო აჩქარებული, გაბმული მეტყველებისთვის:

როგორ არა, მაგრამ... როგორც...

რავა არა მარა... რავარც...

„მამაკაცური“ და „ქალური“ მეტყველების დაპირისპირების საკითხი თავისთავად საინტერესოა. დიალექტები ამის თაობაზე საინტერესო მასალას მოგვაწვდიან. მაგალითად, აღნიშნავენ, რომ ქიზიყურში შორისდებულს „ვაი“ მამაკაცები გამოიყენებენ, „უი“-ს – ქალები (მ. ხმალაძე). ეს შეიძლება სხვაგანაც ასე იყოს...

თავის დროზე იაკობ გოგებაშვილის „დედაენაზე“ საუბრისას დიმიტრი ყიფიანმა შენიშნა: „**გენაცვას** ქალი იტყვის და არა ვაჟი; ვაჟი იტყვის – **გეთაყვაო**“... ასე რომ, დავით კლდიაშვილის მიერ დაჭერილი იმერულის ეს თავისებურება ძალიან საინტერესოა...

* * *

ჩვენ რამდენიმე შენიშვნა გავაკეთეთ დიალექტიზმების გამოყენების თაობაზე დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვლის“ მიხედვით. დავით კლდიაშვილის პროზა თუ დრამატურგია ძალიან მდიდარ მასალას იძლევა ამ თემაზე საუბრისათვის... და არა მხოლოდ დიალექტიზმების გამო...

როცა პეტრე უმიკაშვილს „სამანიშვილის დედინაცვალი“ წაუკითხავს, ხუმრობით უსაყვედურია დავითისათვის, რატომ დაამთავრე ასე მალე სამანიშვილის მოგზაურობაო, – „**გადაკვივანდი ქართლში, იქიდან კახეთში – რა სურათი იქნებოდა, რა იქნებოდა! შენ კი ასე მალე მოანახვიე დედინაცვალი**“...

დავითმა მოკლედ უპასუხა: „არ ვიცნობ ქართლსა და კახეთს“...

ღიან, იმერეთს იცნობს დავითი, იმერულს იცნობს დავითი და ხატავს დიდოსტატურად. მის ყოველ ფრაზაში, წინადადებაში ისმის იმერული სუნთქვა. ვისთვისაც ეს ნაცნობია, იოლად დაინახავს; ვისთვისაც არა – გაიცნობს...

ღიან, არა მხოლოდ დიალექტიზმების გამო.

გრიგოლ რობაქიძეს აქვს დიდებული ნარკვევი დავით კლდიაშვილზე; ერთი მოკლე ამონარიდი: „დავით კლდიაშვილი საღამოს არ დაგჯერდება: მოგჭიდებს ხელს ხელში და იმწამსვე იწყებს გულის გადამლას... განსაკუთრებით ახარებს სიკეთე. კიდევ უფრო – სხვისი კარგი. უსმენ ამ გულს და გიყვარს სიცოცხლე. ხელავ მინდიას, მთებიდან ბარში ჩამოსულს. „უცნოურია“ – ამბობს დავითი რომელიმე ამბავზე (ამ სიტყვას იგი იმერული გამოთქმით ამბობს). შენც უსმენ ამ „უცნოურს“.

უცნაურობით რომ დაფასდეს რომელიმე მხარე, პირველ ჯილდოს იმერეთი მიიღებდა უთუოდ“. აი, ამ „უცნოურის“ ამოხსნასა და დახატვაში ეხმარება მას იმერული მეტყველება...

*** * * (დავით კლდიაშვილი ეკრანსა და სცენაზე)**

დ. კლდიაშვილის დამოკიდებულებას დიალექტიზმებისადმი განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მისი ნაწარმოებების ეკრანიზაციისას ანდა სცენაზე დადგმის შემთხვევაში. ფილმში „სამანიშვილის დედინაცვალი“ კირილე მთელი ფილმის მანძილზე ზემოიმერულად უქცევს (მსახიობი ჭიათურელია)... მახსოვს, ქუთაისის თეატრში „ქამუშაძის გაჭირვება“ დაიდგა ადრე და თავი იმერეთის ორლობებში გეგონებოდა, ისე საუბრობდნენ მსახიობები...

არადა, კლდიაშვილის პერსონაჟი სხვაგვარად საუბრობს... დიალექტიზმებს მხატვრული დატვირთვა აქვს და იმ

ზომითა და იმგვარად უნდა ისმოდეს სცენასა თუ ეკრანზე, როგორც კლასიკოსი მწერალი გამოიყენებს...

როცა დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებთა ეკრანიზაციაზე ან დადგმებზე ვსაუბრობ, რეჟისორ **თემურ ჩხეიძის** ერთი სატელევიზიო გამოსვლა მახსენდება (16, 09. 2018 წ. საზოგადოებრივი მაუწყებელი; გადაცემა „ჰოპლა, ჩვენ ვცოცხლობთ“); მოვიყვან ვრცელ ჩანაწერს ამ გადაცემიდან. ვფიქრობთ, ეს ერთი მხრივ, დიდი რეჟისორის თვალთ დანახული დავით კლდიაშვილს წარმოგვიდგენს და, მეორე მხრივ, მგონია გარკვეული „მასტერკლასიც“ იქნება ახალგაზრდა რეჟისორთათვის...

„ბირველი, რაც შეიძლება დაბეჯითებით თქვას კაცმა, არის ის, რომ უაღრესად ნამდვილია; უაღრესად. როდესაც კითხულობ კლდიაშვილს, იქნება ეს პროზა თუ მისი დრამატუროგია, არსად არ გიჩნდება იოტისოდენა რაღაც საჩოთირო შეგრძნება; ან გამონავიწყობის შეგრძნება, რასაც ხანდახან წააწყდები ხოლმე ნაწარმოებში... გამონავიწყობი ცუდს არ ნიშნავს... ატყობ, რომ ეს კარგად მუფიქრებია მწერალს... კლდიაშვილთან სრული შთაბეჭდილებაა ყოველთვის, რომ ადამიანი ცხოვრების სტენოგრაფიას წერს... თითქოს, აი, ზის და იწერს მხოლოდ იმას, რაც მის თავს ხდება, ან მის გარშემო სხვებს ემართებათ. რანაირად აღწერს ამ სრულიად უნიკალურ თვისებებს და, აი, ამ მღვთმარობას, კაცმა არ იცის... ამიტომაც არის ამხელა მწერალი...“

სრულიად ახალგაზრდობაში გაკეთებული მაქვს „სამანიშვილის დედინაცვალი“ რობიკოსთან (რობერტ სტურუასთან – ვ. ვ.) ერთად. მე არ მომბეზრდება არც მისი კითხვა და არც მისი დადგმა... რაც უფრო უკეთესია ნაწარმოები, მით უფრო მეტ ფაქიზ მოპყრობას ითხოვს; მით უფრო ვერ იტანს უხეშ ჩარევას... ამ დროს რა სირთულე ახლავს, იცით? აი, როგორ შევინარჩუნოთ ის სიფაქიზე... ასეთი შეგრძნება აქვთ

ალბათ იმ ოსტატებს, ბროლზე რომ მუშაობენ, ბროლის რა-
ღაცას რომ აკეთებენ; ერთ უხეშ მოძრაობას შეუძლია ჩაგაფ-
შენას ეს ბროლი ხელში... რაღაც ამგვარი სირთულე ახლავს...
აი, როგორ შევინარჩუნოთ ის ტონალობა... ეს ყველა ახალ
შემთხვევაში ერთსა და იმავეს რომ დგამდე... აი, რომ დადგა
და... ერთ წელიწადში კიდევ რომ დადგა, ვთქვათ, „ღარისპა-
ნი“, ყველაფერი თავიდან არის აღმოსაჩენი... რამდენჯერაც არ
უნდა დადგა... არაფრის გარანტია ეს არ არის, პირიქით...

საინტერესო მომენტი: საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია,
დავით კლდიაშვილი თვლიდა, რომ მან კარგად არ იცოდა
ქართული... რანაირი ქართულით წერს მერე?... მარტო ისწავ-
ლა კი არა, შეისისხლხორცა, შეიწოვა, შთანთქა; ქართულში
გაეხვია მთლიანად... რანაირი ქართული ენაა, მხოლოდ მის-
თვის დამახასიათებელი. არ ვიცი, რა გითხრათ... ისეთ რამეს
გამოიგონებს, ისეთ ფრაზას იტყვის...

ის ეპიზოდი ხომ გახსოვთ ღარისპანიდან – მართა რომ
ეუბნება პელაგიას: „ახლავე აქ მომიყვანე ჩემი ნათლული, პე-
ლაგია ჩემო!... ამ საღამოს მესტუმრება ონისიმე მათარაძის ბი-
ძაშვილის ელუკიას – ხარაბაძეს რომ ჰყავს, – შვილი... ეგებ
ღმერთი შეგვეწიოს და ჩემი ნატალიას ბედმა გასჭრას“... გა-
ხსოვთ, პელაგიას პასუხი ამ სცენის ბოლოს: „პიროჟა გეიკე-
თოს თუ დეიმწნას? ბედად წუხელი თავიც კი დეიბანა!...“ ამ
ერთ პატარა წინადადებაში მთელი ბიოგრაფია აღწერა ამ
ოჯახის... (ბედი რომ გექნება კაცს და თავს რომ დაიბან!...)“.

ამ საუბარს კომენტარს ვერ ვაკადრებ...

ერთ საინტერესო ფაქტსაც მივაქცევთ ყურადღებას იმე-
რულ მეტყველებასთან დაკავშირებით:

*** * * (გენაცვალე – დაგენაცვლე)**

დავით კლდიაშვილთან პერსონაჟთა მეტყველებაში დას-
ტურდება პარალელური ფორმები **გენაცვალე** და **დაგენაცვლე**.
ეს ფაქტი რამდენიმე თვალსაზრისით საინტერესოა.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, „გენაცვალე, გენაცვალე“ საალერსო მიმართვის ფორმაა (იხ. ენაცვალეა, შემოგველე, გეთაყვანე); „დაგენაცვლე“ საუბრული ფორმისადაა მიჩნეული.

დღეისათვის იმერულ დიალექტში, ისევე როგორც სალიტერატურო ქართულში, გამოიყენება ფორმა „გენაცვალე“; „დაგენაცვლე“ ქუთაისში ქართველ ებრაელთა მეტყველების საკუთრებადაა ქცეული; ქართველი ამ ფორმას აღარ ზმარობს. როცა არაებრაელებს უნდათ მინიშნება პირის ებრაელობაზე, სწორედ ამ ფორმით მიმართავენ: *დაგენაცვლე, კაი შარვალკოსტუმი მინდა...* ზოგჯერ ეს სიტყვა ეთნიკურ ტერმინ **ებრაელის** სინონიმადაც იხმარება: *დაგენაცვლეა მაგი?*

არის შემთხვევები, როდესაც დღეს ამ ენობრივ ფაქტს (**დაგენაცვლე**) იყენებს მწერალი მაშინ, პერსონაჟის ებრაულ წარმომავლობაზე როცა აკეთებს აქცენტს: „*აბრამმა მუშტარს ახელა: სწორი ბრძანდები, დაგენაცვლე*“ (რ. მიშველაძე).

დავით კლდიაშვილთან და ზმნისწინიანი ფორმის (**დაგენაცვლე**) ხმარება ჩვეულებრივია, ისევე როგორც უზმნისწინო ფორმისა (**გენაცვალე**).

საერთოდ, წყველა-დალოცვის ფორმულებში ზმნის ფორმაწარმოების შესაძლებლობები შეზღუდულია. არ გვაქვს ყველა მწკრივის ფორმა; იმ მწკრივებში, რომლებიც გამოიყენება, პირთა ყველა შესაძლო კომბინაციაც არ გვხვდება. დ. კლდიაშვილთან დასტურდება ყველა შესაძლო ფორმოებრივი ვარიანტი და- ზმნისწინიანი ფორმისა. ეს იმდენადაა საყურადღებო, რამდენადაც, როგორც ვთქვით, დღევანდელ ქართულში (არც სალიტერატუროში და არც დიალექტურ მეტყველებაში) და- ზმნისწინიანი ვარიანტები აღარ იხმარება. ამაზე ყურადღებას იმითომაც ვამახვილებთ, რომ დ. კლდიაშვილის ეს მასალა საინტერესო დასკვნის გაკეთების საშუალებას მოგვცემს.

ჩვეულებრივ, დალოცვის ფორმებში გამოიყენება პირთა კომბინაციები – მე შენ (მე თქვენ); ძირითადად, ეს ვარიანტია **დავენაცვლე** ფორმის შემთხვევაში:

არაფერს არ დავეძებ, შენ დავენაცვლე! – აწრიალდა იგი;

*ზომ არ ავადმყოფობ მაინც, შენ დავენაცვლე;
რავა დევიგვიანებ, შენ დავენაცვლე! ცხონებას მპირდები;
შენ დავენაცვლე, კაბა რომელი ჩავიცვა?
შენ დავენაცვლე მაგ მოქარგულ ენაში!
ამთთან ნურაფერს იზამ, შენ დავენაცვლე!
ვერაფერი გავიგე, შენ დავენაცვლე!
შენ დავენაცვლე, შენი ჭირი შემეყაროს...*

როცა მესამე პირი არის „სული“, **წყვეტილში** ჩვეულებრივ პირთა კომბინაციაა – მე მას:

გვიშველე, შენს სულს დავენაცვლე! აღარ ვართ მაგისგან;

სეკრეტარი უსათუოდ უნდა მაწვიო, მაგის სულს დავენაცვლე, უსათუოდ!

მამა, ჩემო მამა, შენს სულს დავენაცვლე, გამიშვი;

მამა, შენს სულს დავენაცვლე, ჩემო მამა!

შენს სულს დავენაცვლე! საუკუნო მოსამსახურედ გამიხადე.

გამოიყენება **მეორე კავშირებითის** ფორმები; პირთა კომბინაცია – ის შენ:

ნუ გეშინია, შვილო, ნუ გეშინია, შენ დავენაცვლოს შენი დედა;

შენი ჭირიძე... შენ დავენაცვლოს შენი და დარიკო.

პირთა კომბინაცია – ის მას:

შენს სულს დავენაცვლოს დათიკა გიორგაძე.

ერთი შემთხვევა დავადასტურეთ მყოფადის ფორმით:

შენ დაგენაცვლება ნათლიაშენი.

დავით კლდიაშვილთან ყველა ეს მორფოლოგიური ვარიანტი დასტურდება უზმნისწინო ფორმითაც:

ღმერთი გადავიხდის, გენაცვალე მის ძლიერებას;

მაგას ენაცვალა მისი ბებია;

კი, შვილო, კი, გენაცვალე;

მაგას გენაცვალე;

ჩვენ შეგვაშინებს უფრო, შენ გენაცვალე!

შენს სულს გენაცვალე;

ღმერთი მოწყალეა, გენაცვალე მის ძლიერებას!

რა მოგივიდა, გენაცვალოს მამაშენი;

შენ გენაცვალოს შენი დედა...

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ დ. კლდიაშვილთან ზმნისწინიანი (**დაგენაცვლე**) და უზმნისწინო (**გენაცვალე**) ვარიანტები გვხვდება არა მარტო ერთსა და იმავე მოთხრობაში, ერთსა და იმავე პერსონაჟთან (როგორც მამაკაცთან, ისე ქალთან), არამედ ზოგჯერ ერთსა და იმავე რეპლიკაშიც:

აწი გათავისუფლდები, შენ გენაცვალე, და შენი საწყალი დედის გულს გაახარებ შენი კარგი იღბლითა... შენ დაგენაცვლეთ ყველანი... ყველანი;

უი, შენ დაგენაცვლა მამიდაშენი, რავა მშვიდობით, შენ გენაცვალე;

იმ ფაქტს, რომ ამ მეორე მაგალითში უცხოს „გენაცვალეს“ ეუბნება და ძმისშვილს „დაგენაცვლეს“, აქვს თუ არა რაიმე მნიშვნელობა, ძნელი სათქმელია. ისე ამ ვარიანტსაც არ გამოვრიცხავთ, რადგან დ. კლდიაშვილის პერსონაჟთათვის ამგვარი დამოკიდებულება თანამოსაუბრეთა ვინაობასთან შეიძინევა.

ფაქტია: დავით კლდიაშვილისთვის ზმნისწინიანი და უზმნისწინო ფორმები ერთი და იმავე ენობრივი ერთეულის ვარიანტებია და სტილის მრავალფეროვნებისათვის შეანაცვლებს

მათ. იმერულში დადასტურებული პარალელური ფორმების ამგვარი გამოყენება დ. კლდიაშვილის სტილის ერთ-ერთი თავისებურებაა (მაგ.: მაგრამ // მარა, როგორ // რავა: იხ. აქვე).

როგორც ვთქვით, და- ზმნისწინიანი ფორმა, რაც დ. კლდიაშვილთან ჩვეულებრივ გამოიყენება, დღეს იმერულ დიალექტში აღარ გვხვდება; ზმნისწინიანი ფორმების გამოყენება გამორიცხულია. როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, ზმნისწინიანი ფორმა მხოლოდ დაბალი ფენის ქუთაისელ ებრაელთა მეტყველებისათვისაა დამახასიათებელი დღესაც:

დალოცვა:

შენ **დაგენაცვლა** შენი ბებიანი... მაგ **დაგენაცვლა** შენ...
შენ **დაგენაცვლე**...

წყევლა:

დამნაცვლება თავში... **დაგნაცვლება** თავში... მაგ **დამნაცვლა** მე...

ცხადია, ჩნდება კითხვა: თუ **გენაცვალე** და **დაგენაცვლე** ფორმები XIX – XX საუკუნეების მიჯნაზე სასაუბრო ქართულში პარალელურ ვარიანტებად გამოიყენებოდა, მომდევნო პერიოდში რატომ მოხდა მათი ხმარების გამიჯვნა ეთნიკური ნიშნის მიხედვით: **დაგენაცვლე** ებრაელთა ქართულის კუთვნილებად იქცა და აღარ გამოიყენებს არაებრაელი წარმოშობის ქართველი... ერთი დაზუსტებაც: როგორც ითქვა, **დაგენაცვლე** დაბალი ფენის ებრაელთა მეტყველებისათვისაა დამახასიათებელი... გავიხსენოთ ისიც, რომ ქეგლ-ის მიხედვით **დაგენაცვლე** სასაუბრო მეტყველების ფაქტად მოიაზრება, **გენაცვალე** - სალიტერატურო ფორმად.

მოგეხსენებათ, დაბალი ფენის ქუთაისელ ებრაელთა საქმიანობა ძირითადად ვაჭრობა იყო; კლიენტთან ურთიერთობისას **გენაცვალე** // **დაგენაცვლეს** ხშირი გამოყენება ხდებოდა; როგორც ჩანს, ებრაელი უპირატესობას ანიჭებდა სასაუბრო ფორმას (**დაგენაცვლე**) შინაურული სიტუაციის შესაქმნელად,

კლიენტის მოსაზიდად; ასე იქცა მათი მეტყველების საკუთრებად **დაგენაცვლე**... ეს ფორმა ამ პროცესის (ვაჭრობის) თანმდევად იქცა... შემდეგ მკვიდრდება როგორც ამ ეთნიკური ჯგუფის მეტყველების დამახასიათებელი ფორმა... შესაბამისად არაებრაელი ქართველი გაემიჯნა ამ ფორმას, როგორც ებრაელთა მეტყველებისათვის დამახასიათებელს... ანუ: **გენაცვალე / დაგენაცვლე** იქცა ქართულად მოსაუბრეთა – ქართველებისა და ქართველი ებრაელების – მეტყველების ურთიერთგამიჯვნის საშუალებად...

ასე მოხდა ერთი და იმავე მნიშვნელობის პარალელურ ფორმათა გადანაწილება ეთნიკური ნიშნის მიხედვით... ესაა ზოგადად მეტყველების ნაირსახეობათა ურთიერთგამიჯვნის საინტერესო მაგალითი.

და ამ ფრიად საინტერესო დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა დავით კლდიაშვილის შემოქმედება.

*** * * („რეზიუმესნაირი“)**

მწერალმა თამაზ ბიბილურმა გამოაქვეყნა ერთი ძალზე საინტერესო დაკვირვება (მოგეხსენებათ თ. ბიბილური კახეთიდან იყო):

„ერთხელ ჩავატარე ასეთი პატარა ექსპერიმენტი. აივანზე ვიდექი და ქვემოთ ჩემი მეზობლები ყაყანებდნენ, იცინოდნენ, ჭორაობდნენ. უცბად მომიარა სურვილმა, რომ ჩამეწერა ეს პროცესი. აღმოვაჩინე ძალზე სასიამოვნო რამ. აქ, ამ საუბარში იყო კოლორიტი, ჩანდა თითოეული პერსონაჟი, ეს დიალოგი იყო აბსოლუტურად იდეალურად გამართული. ეს ჩემთვის ძალზე სასიხარულო მოვლენა იყო, ეს ვარაუდი გამიმართლდა მერეც, როცა დავრწმუნდი, რომ დიალოგი შეიძლება სუფთა ქართულით, მაგრამ კოლორიტი მაინც იყოს, მაინც გმირი მეტყველებდეს. ამის ნიმუშები გვაქვს ჩვენ ილიასთან, დავით კლდიაშვილთან. პერსონაჟები თითქოს ლაპარაკობენ

ჩვეულებრივად, სუფთა სალიტერატურო ენით, მაგრამ ლაპარაკობს ლუარსაბი, ლაპარაკობს დარეჯანი, ლაპარაკობს პლატონ სამანიშვილი“ (1992 წლის ოქტომბერი. რადიოინტერვიუ. დაიბეჭდა გაზეთში „ლიტერატურული საქართველო“, 22 იანვარი, 1993 წ.).

დიახ, ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი... მაშინაც კი, როცა დიალექტური ფორმები არ ისმის, საუბარი მაინც იმერულია... სამწუხაროდ, ქართული ზეპირი მეტყველება არ არის კარგად შესწავლილი... დიალექტური სტილისტიკა... მეტყველება „შეიძლება სუფთა ქართულით, მაგრამ კოლორტი მაინც იყოს, მაინც გმირი მეტყველებდეს“, ჩვენს შემთხვევაში იმერულად...

მიფიქრია ამაზეც: დ. კლდიაშვილის სინტაქსი არაა განსაკუთრებული; ჩვეულებრივია, ყოველგვარი ზერთული სინტაქსური კონსტრუქციებისაგან თავისუფალი; „ზედმეტად“ ბუნებრივი... ზოგჯერ სტუდენტებთან სწავლებისას რთული და ზერთული სინტაქსური კონსტრუქციები რომ დამჭირვებია, კლდიაშვილი ვერ გამომიყენებია... მჭირდებოდა და ერთი გვერდი გადავწერე „მემუარებიდან“. ერთხელ რომ დავხედავდი წინადადებას, მეორედ დახედვა აღარ იყო საჭირო, ისე გავდიოდი ბოლომდე... ზოგჯერ ნახევარ წინადადებას რომ წაიკითხავ, გრძნობ როგორ დამთავრდება... თითქოს შენი ნაფიქრი იყოს, შენ წერდე... არ ხდება სხვა მწერალთან ასე... ეს კლდიაშვილის ქართულია... აკაკის ლექსს რომ ვკითხულობ, მაშინ მაქვს ეს შეგრძნება, მეც ხომ დავწერდი ასე-მეთქი...

როგორ იქცევა წმინდა იმერული სტილი, იმერული ქართული შენს ქართულად... ჩემს იმერლობას ამ შემთხვევაში აქვს რაიმე არსებითი მნიშვნელობა?... მოდი, გავიხსენოთ იმერლის (იმერული) ქება-დიდება „მემუარებიდან“:

„სად ისწავლა ამ ოჯახდაქცეულმა ასეთი ქართული!..“

„გზიბლავს კაცს ამ შეჩვენებულის ენა!“ – რამდენი სიყვარული, პატივისცემა, მოფერებაა ამ უცნაურ ეპითეტებში... ან მონატრება დავითისებური „ჰაი, ბენა, რა ხალხი იყო!“ – ეს მხოლოდ იმერეთში იციან...

აი, ესაა დავით კლდიაშვილის ქართული! აი, ასე ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი...

და მაინც, რატომ არ მოსწონდა პეტრე უმიკაშვილს დავით კლდიაშვილის ქართული?...

ერთი მინაწერიც: *გურამ დოღენჯაშვილის ალბომს ვათვალიერებ; აი, იმერეთი... ვნატრობ: მაჩვენა დავით კლდიაშვილის თხზულებანი გურამ დოღენჯაშვილისეული ილუსტრაციებით...*

კაცი, რომელსაც გული მეტი ჰქონდა,
ვიღრე თვითონ იყო
(ფიქრები ღვით კლდიაშვილზე)

მამაშვილობა

„მეძუარებში“ დავით კლდიაშვილი საინტერესოდ გვაცნობს თავის ოჯახურ გარემოს, დედულსა და მამულს. მიუხედავად იმისა, რომ საკმაოდ ვრცლად საუბრობს ახლობელთა შესახებ, სიტყვაძუნწია მამის – სამსონ კლდიაშვილის – მიმართ. ჰყვება, რომ სამსონის დედობილ-მამობილი „ყოველნაირად უწყობდნენ ხელს ადრე ობლად დარჩენილს, შეაძლებინეს ესწავლა და, ორკლასიანი სასწავლებელი გაათავებინეს ქუთაისში; დაეხმარენ სამსახური ეშოვნა და კიდევ იშოვა – სამაზრო სამმართველოში შევიდა გადამწერად, იცოდა ლამაზი როგორც ქართული, ისე რუსული წერა. მუყაითი, მოხერხებული კარგად გაუძღვა თავის სამსახურს, და ცოცხალმა, ლამაზმა, კოლეჟსკი რეგისტრატორის ჩინით დაჯილდოებულმა ყმაწვილმა იმდენი მოახერხა, რომ თავი მოაწონა მდიდარ მებატონეს და შეირთო მისი ერთადერთი ქალიშვილი ცოლად“.

სულ ესაა...

დავითისათვის მერე იწყება ქუთაისის პერიოდი – მამამ მიაბრა რუსის ოჯახში რუსულის სასწავლად; მერე – მრევლოვის მოსამზადებელ სასწავლებელში... და მამამ მოახერხა, პატარა დავითი იმ ორმოც ბავშვში მოხვედრილიყო, რომელთაც რუსეთში აგზავნიდნენ სამხედრო სასწავლებელში. მოგვიანებით მეძუარებში გულდაწყვეტილი ჩაწერს: „მიჰყავდათ ისინი იმ მიზნით, რომ გაერუსებინათ და კიდევაც მიზანს აღწევდნენ ხოლმე, რადგან რუსეთში, სამშობლოს მოწყვეტილი ბავ-

შვი ივიწყებდა ქართულ ენას, ზნეს და ბრუნდებოდა ქართული გვართ, მაგრამ ერთიანად, თავიდან-ფეხებამდე გარუსებული. თავად-აზნაურობა დიდი ხალისით აძლევდა ბავშვებს მთავრობას, რადგან ის ზრდიდა თავის ხარჯზე და მშობლებს ანთავისუფლებდა ყოველი ხარჯისაგან შვილის აღსაზრდელად...“ ეს ჩანაწერი გარკვეულწილად ჩუმი საყვედურიც არის მამის მიმართ გამოთქმული... ცოტა ქვევით კიდევ ერთი საყვედური წამოსცდება დავითს: „*ორმოცდაორი ბავშვი ჩავვაბარეს წასაყვანად ვიღაც შეხნიერებულ მაიორს. ჩავვიყვანეს ფოთში, რომ ზღვით წავეყვანეთ რუსეთში. მე მამაჩემი არ მომშორებია, თან მიმყვებოდა და მპირდებოდა სოხუმამდე მიგყვებო. ეძნელებოდა ერთადერთი ვაჟიშვილის მოცილება. მაგრამ დასძლია თავს და ფოთში ჩამომშორდა ჩემთვის გაუგებრად“... (ხაზი აქაც და შემდეგაც ჩემია – გ. გ.).*

სამი წლის შემდეგ „გარუსებული“ ჩამოდის საქართველოში არდადეგებზე დავითი... საოცარი მღელვარებითა და სითბოთი აღწერს დედასთან თუ სხვა ახლობლებთან შეხვედრას... ამ ეპიზოდში (და შემდეგაც) სამსონი არა ჩანს...

არადა, სამსონ კლდიაშვილს სულ სხვაგვარად გვიხატავს სერგო კლდიაშვილი:

„სიმართლის თქმა სჯობს: ბაბუა სამსონი არ მიყვარდა, იქნებ იმიტომ, რომ არც მას ვუყვარდით, არც შვილიშვილები, არც დედა, არც მამაჩემი, თუმცა დავითის მეტი ვაჟი არა ჰყავდა“...

სერგო საკმაოდ ვრცლად საუბრობს ბაბუაზე: „საერთოდ ბაბუა სამსონს არავინ უყვარდა და მეონი არასდროს თავის-თავის მეტი. მამას თუ მრავალი კარგი თვისება ჰქონდა, ეს, ცხადია, დედადამისის, ბებია კესარიასი. მამისა არაფერი გამოჰყოლია გარეგნული მსგავსების მეტი. უგულო კაცი იყო სამსონი. ათი წლისაც არ ყოფილა დავითი, როცა ოჯახს მოგლიჯა და შორეულ რუსეთში ზღვით გაისტუმრა. გემამდისაც

არ მიჰყოლია, ღავითის დედა მოთქმით ტირილდა, სამსონი კი ბრაზობდა: – ან კაცი გამოვიდეს, თუ არა და ჯანდაბას მისი თავი!“

როგორც ვნახეთ, ღავითი ამ ამბავს ასე მკვეთრად არ იგონებს – მამა მამაა!..

სერგო ერთ ამბავსაც გაიხსენებს, რასაც ღავითმა გვერდი აუარა – არ ჩათვალა საჭიროდ მისი განსენება: „1908 წელს ღავითის დედა, კესარია, გარდაიცვალა. სამსონს ცოლი დიდხანს არ უგლოვია. რამდენიმე წლის შემდეგ თითქმის 70 წლის სამსონმა მეორე ქალი ითხოვა. მამა ძალიან წინააღმდეგი იყო, სთხოვა, არ ექნა ეს. მერე გაუწყრა. სამსონმა თავისი არ დაიშალა, შეირთო კულაშელი მიქელაძის ქალი და მოიყვანა. მის შემდეგ ღავითმა თავის მამასთან ყოველგვარი კავშირი გაწყვიტა და რამდენიმე წლის განმავლობაში სოფელში არც ბავშვები გაგვიშვა. ღავითს ეუბნებოდნენ, რომ „სამანიშვილის დედინაცვალი“ თავისთავს უწინასწარმეტყველა“...

სერგო ვრცლად საუბრობს სამსონის უცნაურობებზე, თუმცა ფრთხილობს: „მეშინია, ზედმეტი შეურაცხყოფა მივაყენო მის სახელს, რაც უნდა იყოს, მამა იყო ღავითის. ღავითს მაინც უყვარდა ის და მკვდარს მწუხარებით დასტიროდა“...

ერთ საოცრად საინტერესო ამბავსაც იხსენებს სერგო: „როცა სამსონი მოკვდა, მის ქალაქლებში ვიპოვეთ დაწერილი „დანოსი“ მიძართვის: უმაღლეს მთავრობას. „დანოსი“ ასე იწყებოდა: – „შვილმან ჩემმან ოტსტაენი პოლკოვნიკმან დავით კლდიაშვილმან“... სამსონი სჩიოდა, რომ ადგილები გაუზომეს და ზედმეტი მიწა ჩამოართვეს შვილის მიზეზით. რა შუაში იყო აქ ღავითი?“

მამამ წაიკითხა, ჯერ გაიცინა, მერე ისევ წაიკითხა.

– რა მშვენივრად დაუწერია, – მოსწონდა ღავითს. – საცოდავი მამა, ნიჭიერი კაცი იყო!..“

...საოცრად დიდბუნებოვანი კაცი იყო დავით კლდიაშვილი!

კაცი, „რომელსაც გული მეტი ჰქონდა, ვიდრე თვითონ იყო!“ (სერგო კლდიაშვილი).

„ფანტაზია“ თუ „ფანტასტიკა“?

ბეკინა სამანიშვილსა და მის შვილს – პლატონს – შორის უთანხმოებაა ბეკინას ცოლის შერთვის სურვილის გამო. ბეკინა საყვედურით ეუბნება შვილს: *„ღმერთმა იცის და ყველაც ხედავს, რომ არა გიჭირთ-რა; მიწაც საკმაოდ გაქვთ, თუ სხვაზე მეტი არა; წყალიც, სახლიც, კარიც... ტყეც და ველიც!.. (ეს კი მეტი წამოცდა ბეკინას – ტყე სრულიად არა ჰქონებია). სამწუხარო რა გაქვთ?!“*

ეს ის ბეკინაა, რომლის შესახებაც ავტორი წერს: *„ბეკინა სამანიშვილი, რასაკვირველია, ღარიბი აზნაური იყო, გვარიანი ღარიბიც“... და იქვე – „მაგრამ ბეკინას კი თავისი თავი მდიდრებში მოჰქონდა და ვინ იქნებოდა, რომ თავის სიღარიბეზე ერთი სიტყვა წამოეცდევინებინა ბეკინასათვის“?..*

არადა, უცნაურია: ბეკინა თავის ერთადერთ ვაჟს ესაუბრება საკუთარ „სიმდიდრეზე“. თუ ვინმემ იცის, პლატონმა იცის, რა სიმდიდრის პატრონები არიან, მაგრამ მაინც ყურადღებით ისმენს... იცის ბეკინამ, რომ ტყუის, მაგრამ მაინც ამაყად აგრძელებს მონოლოგს... ბეკინამ ისიც იცის, რომ პლატონმა იცის, რომ ბეკინა ტყუის და მაინც ყურადღებით უსმენს (ალბათ, მერამდენედ...); პლატონმა ისიც იცის, ბეკინამ რომ იცის, პლატონმაც რომ იცი ეს და ასე შეძღვე...

მწერალი წერს: *„როცა შინაურობაშიაც ლაპარაკს გააბამდა ბეკინა თავის გამოუღოველ სარჩოზე, ღონიერ ლუკმაზე, მისი ერთადერთი ცოლშვილიანი ვაჟიშვილი პლატონი, თუმცა ტრაპაზობად მიაჩნდა მოხუცებული მამის ასეთი სიტყვა, მაინც*

არას ეუბნებოდა საწინააღმდეგოს და მხოლოდ პირჯვრის გამოსახვით იტყოდა ხოლმე:

– ამაზედაც გმადლობ, უფალო! ამაზედაც გმადლობ, უფალო!“

საინტერესო მოგონებას გვთავაზობს სერგო კლდიაშვილი:

ბაბუმიას, სამსონ კლდიაშვილს (დავითის მამას), მეგობარი სტუმრებია. „ბაბუა სამსონი მეგობარს გვერდით უზის, უმასპინძლებს, ღვინოს უსხამს და უამბობს:

– არაფერი მაკლია, ჩემო სიმონ... აქ შემომხედე, ხომ კარგად გახსოვარ მე, სამსონ კლდიაშვილი? ჰოდა, ახლა უკეთესად ვარ, სავსე ვარ ყველაფრით!

ბაბუა სამსონი პირდაპირ ზღაპარს უამბობს თავისი ვენახის, ყანების, ციციქასა და კრახუნა ღვინით სავსე ქვევრების შესახებ“...

მეგობარი (სიმონი) უსმენს სამსონს, თითქოს იჯერებს ყოველივე გაგონილს და თავისას ამბობს:

„– ვერც მე დავემდურები ღმერთს, ჩემო სამსონ. შვილებმაც ძალიან შემიწყეს ხელი. ისე ვცხოვრობ, რომ ჩემთან მოსვლა გესიამოვნება. ასი კაცი რომ უეცრად მესტუმროს, მეზობლისას ერთი ჭიქის სათხოვნელადაც არ დამჭირდება გადასვლა. მე გეტყვი არ მაქვს!“

ამ საუბარს დავითი თურმე შორიდან ისმენდა... უთქვამს; „ასე მგონია, ჩემი მოთხრობიდან მესტუმრენო!“

ღიას: ბეკინა, სამსონი, სიმონი ერთნაირად იქცევიან; ერთნაირად იტყუებიან შინაურთან თუ გარეშესთან... თუმცა „იტყუებიან“ არაა ის სიტყვა... არაა მატყუარა, ცრუ ბეკინა... ეს ისე, სიტყვისთვის ამბობს...

ძალიან საინტერესო ახსნას უძებნის ამგვარ „ტყუილებს“ გრიგოლ რობაქიძე. აკაკი წერეთლის შესახებ წერს: „აკაკის დიდი ფანტაზია ჰქონდა, თანვე ტყუილი იცოდა დიდი,

რა საჭიროა ამის დაფარვა? ხოლო მის „ტყუილს“ რაღაც სხვა იერი ჰქონდა: „მოტყუება“ კი არ უნდოდა (რაიმე პირადი მიზნით). „ტყუოდა“ ისე, თითქო ჰსურდა ესაიმოვნებინა მობა-ასე. უსმენდი აკაკის და გიკვირდა მისი „ფანტაზია“. საკვირ-ველი კიდევ ის უფრო იყო, რომ თვითონვე სჯეროდა, რასაც ლაპარაკობდა. ეს უფრო მისი ფანტაზიის თამაში იყო...“ ამ თემაზე საუბარს გრიგოლ რობაქიძე ასე დაარქმევს: „ფანტა-ზია თუ ფანტასტიკა“ და სიტყვა „ტყუილს“ ყველგან ბრჭყა-ლებში ჩასვამს...

დიდებული ახსნაა!.. არაა მატყუარა ბეკინა... არც სამსო-ნი, არც სიმონი... და ამ იმერულ ხასიათს, ბუნებას დავითი ისე ხატავს, რომ პერსონაჟის მიმართ უარყოფითი დამოკიდე-ბულება არ უჩნდება მკითხველს...

„თავმდაბლობა ღმერთის შესამოსელია“...

ოთარ ჩხეიძე „ჩანაწერებში“ თავისი კოლეგების შესახებ ამბობს: „*კ-მ მე-ს გარდა სხვა ნაცვალსახელი არ იცის; ვ-მ იცოდა სხვა ნაცვალსახელები, მაგრამ მე-ს ძალიან უფ-რთხილდებოდა*“... როცა ეს წავიკითხე, უნებურად დავით კლდიაშვილი გამახსენდა. ამ თვალთ თუ დავინახავთ, ფაქ-ტია: დავით კლდიაშვილმა ყველა ნაცვალსახელი იცის „მე“-ს გარდა...

ღიას, ეს ასეა... ვრცელ „მემუარებში“ (ასეთ წიგნებს დღეს ბიოგრაფიულ რომანებს ეძახიან), ცხადია, თხრობა პირ-ველ პირში მიმდინარეობს. მწერალი პირველი პირის ნაცვალ-სახელს ძალზე იშვიათად გამოიყენებს. რამდენიმე ამონარიდს მოვიყვან ბოლო, მეთოთხმეტე, თავიდან. მოგეხსენებათ. ეს პა-ტარა თავი დავითის შემოქმედებით ცხოვრებას ეხება.

„წერა ძალიან ადრე დავიწყე. მეორე კლასში ვიყავი, მოთხრობა რომ დავწერე რუსულად, რადგან ქართული დავი-

წყებული მქონდა. რამ დამაწერია, სრულიად აღარ მახსოვს; მახსოვს კი, რომ მოთხრობის გმირი სისხლში ცურავდა...

მოსკოვში, სამხედრო სასწავლებელში ყოფნის დროს, გიმნაზიის გათავების შემდეგ, გადავთარგმნე ლომაურის მოთხრობა „ალი“. მივიტანე ჟურნალ „რუსსკი ვესტნიკ“-ის რედაქციაში. რედაქციამ რამდენიმე ხნის შემდეგ გამომიცხადა, რომ თარგმანი არ დაიბეჭდებაო, რადგან მოთხრობა მეტად დაუჯერებელ ამბავს მოგვითხრობსო...

წადილი დიდი მქონდა, ჩემი ცხოვრებიდან რაიმე და მეწერა, მაგრამ ვერ ვებდავდი“... და ა.შ.

ცხადია, ქართული ზმნის ბუნება სტილურად სწორად აგებულ წინადადებაში პირველი პირის ნაცვალსახელის გამოყენების აუცილებლობას არ საჭიროებს, მაგრამ... მაგრამ „მე“ ნაცვალსახელის შემოტანა წინადადებაში აძლიერებს აქცენტს პირველ პირზე; „წერა ძალიან ადრე დავიწყე“ და „მე წერა ძალიან ადრე დავიწყე“; ამ ორ წინადადებაში გადმოცემული მოქმედება გრამატიკულად იდენტურია, მაგრამ სტილურად განსხვავებული: როგორც დავით კლდიაშვილი იტყოდა, მეორე ვარიანტი „დაწერილია პრეტენზიულად“... დავით კლდიაშვილი ამ „მე“-ს „მაღავს“, არ აჩენს... მეთოთხმეტე თავი ექვს გვერდს იჭერს; ორასამდე ზმნაა, პირველი პირი რომ არის წარმოდგენილი მასში; სულ ცხრაჯერაა ნაცვალსახელი „მე“ გამოყენებული; ეს ყველა ის შემთხვევაა, ნაცვალსახელის გარეშე შინაარსობრივი მხარე რომ დაზარალდებოდა: ორჯერ ც ნაწილაკიანია (მეც...), ორჯერ კი ნაწილაკით (მე კი...), ორჯერ შერწყმული წინადადების ერთგვარი წევრია (მე და...), ერთხელ „მაგრამ“ კავშირთან (მაგრამ მე...), ორჯერაც უარყოფით კონტექსტში (მე არ მოვდივარ..., მე არ მესმის...). ესაა სულ ორასიოდე მაგალითიდან... უცნაური ამ შემთხვევაში არაფერია: დავით კლდიაშვილი უაღრესად მოკრძალებული, თავმდაბალი, უამბიციო, უპრეტენზიო ავტორია... როგორც აღ-

ვნიშნეთ ზემოთ, წერდა ერთგან სხვის შესახებ – მოთხრობა იყო დაწერილი პრეტენზიითო... ეს მიუღებელია დავითისათვის...

მწერალმა, რომელსაც ცხოვრებაში არაერთი გამარჯვება მოუპოვებია სალიტერატურო ასპარეზზე, სამასგვერდიან რომანში ბოლო ექვსი გვერდი მიუძღვნა თავის შემოქმედებას... ისიც ისე, ვითომ სხვათაშორის...

არადა, ბათუმის პერიოდში იყო მისი მთავარი ლიტერატურული გამარჯვებები: „მსხვერპლი“, „სოლომონ მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშადის გაჭირვება“, „წრფელი გული“, „დარისპანის გასაჭირი“... არ ლაპარაკობს ამ გამარჯვებებზე; მოკლედ, ძალიან მოკლედ „აღწერა“ თავისი ლიტერატურული ცხოვრება: „ეს სითბო, ეს სიყვარულიანობა თან ახლდა ჩემს ლიტერატურულ შრომას, არასდროს არ დაკლებია იგი და ამიტომაც ჩემი გავლილი ლიტერატურული გზა ბედნიერად გავლილად მიმაჩნია“... ესაა სულ... არ ლაპარაკობს ამ გამარჯვებებზე... სხვა მოვლენებს უთმობს დროსა და ადგილს... სხვის ამბავს აღწერს დეტალურად, დაწვრილებით, ობიექტურად...

კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი: დავით კლდიაშვილი 1908 წელს გადმოდის ქუთაისში და იწყება სამოქალაქო ცხოვრების პერიოდი; როგორც ვთქვით, უკვე დიდად წარმატებული და ცნობილი მწერალია. დავითი სამსახურს ეძებს: „*ქუთაისში გადმოსვლისას საჭირო იყო იმ პენსიის გარდა, რომელიც მე დამენიშნა, მეშოვა კიდევ რაიმე სამსახური. ბედად ქალაქის მმართველობაში გაიხსნა ამგვარი ადგილი. ჩემმა კეთილისმყოფელმა კოტე ბაქრაძემ გადაწყვიტა, სხვებთან ერთად, რომ ამ ადგილზე მე მივეწვიე. ქალაქის თავად ამ დროს იყო ქუთაისში ცნობილი ვეჭილი დავით ლორთქიფანიძე. მას თურმე დიდად უქვს ჩემი თავი.*

– ვინ დავით კლდიაშვილია? – ეკითხა ლორთქიფანიძეს.

– მწერალი. – მივეო კოტე ბაქრაძეს.

– შეუძლია კი წერა? მე არ ვიცნობ, არც ვინმესგან ვამიგონია! – ეთქვა ლორთქიფანიძეს“... დავითი ამას წერს ღიმილით; ცოტა იმერული ირონიით, მაგრამ არა გაბრაზებული, შეურაცხყოფილი კაცის ტონით – როგორ არ მიცნობდაო... ამ საქმეს კოტე ბაქრაძის წყალობით ბოლო კეთილი ჰქონდა... ეს ამბავი მწერალმა გაიხსენა მხოლოდ იმისათვის, ეჩვენებინა, როგორ გაუძნელდა ქუთაისში ფეხის მოკიდება... და არა „მე“-ს გამო.

კიდევ ერთი საგულისხმო ფაქტი. ცოტა ვრცლად ვიტყვი:

დავით კლდიაშვილი გმირი იყო... ბათუმში როტშილდის ქარხანაში მუშათა მღელვარებაა. ცნობილი გამოსვლებაა. ქვეყანა შეძრა მაშინ ბათუმში მომხდარმა სისხლისღვრამ. ოფიცერ ანთადის გუნდს უბრძანეს, იარაღი გამოეყენებინა. „საზარელი კვილი, წივილი!.. აირია ყველაფერი! გარბიან გონება-დაკარგულები შიშით, უღელტეხ ერთმანეთს. დაცარიელდა იქაურობა. ქუჩა კი მოფენილია დაჭრილებით, მომაკვდავებით და მოკლულებით. სისხლში ვდიან დევი ახალგაზრდები, ზოგი უძრავად, ზოგი სიკვდილს ებრძვის; გულშემოზარავი კენესა, დაჭრილები, საზარელი სურათია...“ დავით კლდიაშვილი თავისი გუნდით იქვეა; უბრძანეს, მონაწილეობა მიეღო „წესრიგის დამყარებაში“ (ფაქტობრივ, უბრძანეს, ესროლა...)... კლდიაშვილის გუნდიდან ტყვია არ გავარდნილა; ეს პასუხისმგებლობა დავითმა საკუთარ თავზე აიღო... მწერალი საოცარი გულისტკივილითა და განცდებით აღწერს მომხდარს...

რამდენიმე თვის შემდეგ დავითი პეტერბურგშია. ერთ-ერთ საიდუმლო შეხვედრაზე მოხვდა... ადვოკატი ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი დამსწრეებს ბათუმის მოვლენების შესახებ უყვებოდა (ადვოკატი სასამართლო პროცესზე მუშათა ინტერესებს იცავდა). კრების დამთავრებისას ანდრონიკაშვილს და-

მწერებისათვის მიუძღვარს: „ბატონებო! ჩვენ შორის იმყოფება პირი, რომელიც იმ უბედურ დღეს, ბათუმში რომ ჰქონდა ადგილი, თავისი გუნდით პუნქტზე იყო, მაგრამ ერთი ტყვია არ გაუსვრია და რომლის შესახებ აღტაცებით გველაპარაკებოდნენ ვექილებს ბათუმის მუშები!.. ეგერ ბრძანდება ის პირი!..“ არ მოელოდა დავითი ამას. წერს: „გავში, თავს რეტი დამეხსა. გარშემო ტაშისცემა, ხმაურობა. ზეზე წამომდგარი თავს ვუკრავ, მაგრამ აუწერელ ძღვომარეობაში ვიმყოფები. გაეჩუძღე, არა ვთქვა რა, შევიფერო ნათქვამი – ეგ თავისთავის რაღაც გმირად გამოსახვას დაემსგავსებოდა... ეგ ყოვლად შეუძლებელი იყო, ხმა არ ამომელო! საჭირო იყო მოხდენილი, შესაფერისი სიტყვა...“ და „სანამ ტაშისცემა შედგებოდა, შევადვინე საპასუხო სიტყვაო“... და დავითი იწყებს „თავის მართლებას“; წერს: „გულწრფელად ვთქვი, რომ მე არავითარი გმირობა არ გამომიჩენია, რომ მე ბედისგან შებრალებული აღმოვჩნდი, ბედნიერი იმათთან, რომლებიც უნებურად ხლებიან საშინელი დამნაშავენი ხალხის წინაშე“... და მისთანანი. იტყვის, „ჩემმა გულწრფელმა თქმამ მეტი მხურვალე ტაში გამოიწვიაო“... როგორც ჩანს, იმდროინდელ ბათუმშიც, სხვა საქართველოშიც და პეტერბურგშიც ამ ჭეშმარიტი გმირობის შესახებ ბევრს ლაპარაკობდნენ... დავითი უხერხულად ისმენს ყოველივეს; „კამბობდი, რომ ბედნიერმა შემთხვევამ შემიბრალა, დამიხსნა, არ დამღუპა“...

იაკობ გოგებაშვილი გამახსენა ამ ამბავმა: როცა „დედაენის“ პირველი გაკვეთილის თაობაზე სიტყვას ჩამოუგდებდნენ, იდეალურიაო, რომ ეტყონენ, თავმდაბლად იტყოდანო: „ეს უნდა მიეწეროს ქართული ენის ღირსებასა და არა ჩემს ოსტატობასაო“...

იაკობ გოგებაშვილის ხსენებამ ეს ფაქტიც შემახსენა: 1930 წელს გადაწყდა, დავითისათვის იუბილე გაემართათ;

სერგომ გაუმხილა ეს განაზრახი. დავითი ბრაზობს: „— არაფერი საჭიროა! — უფრო ხმამაღლა იმეორებს. — ვის რად აინტერესებს ჩემი იუბილე!.. არაფერი საჭიროა. არაფერი მითხრა იუბილეს შესახებ!..“ არადა, ღლეც დანიშნულია და გამოცხადებული... ისევ სერგოს მოხერხება და დაიყოლიეს დავითი...

ზემოთ აკაკი წერეთელთან შეხვედრის ეპიზოდი გავიხსენეთ, მოსკოვში მიმავალ ახალგაზრდა დავითს აკაკი წერეთელმა ირონიით რომ ჰკითხა, გარუსების დასამთავრებლად მიდიხარო?.. სხვა შეხვედრებზე არას ამბობს; ღიდ პიროვნებასთან ახლო ურთიერთობაზე საუბარი ტრაბახად არ ჩამომერთვასო... არადა, აკაკისთან ძალიან ახლოს ყოფილა... სერგო კლდიაშვილი იგონებს, როგორ ესტუმრენ ახალგაზრდები აკაკის სხვიტორში. „*მე ვიკვებნდი ამხანაგებთან, რომ აკაკი უმაღლე მიცნობდა*“— წერს სერგო... არ მოხდა ასე... თავიდან ვერ იცნო აკაკიმ; მერე: „*მისი თვალები შემთხვევით ჩემზე შეჩერდნენ. ერთხანს დაეჭვებით მიცქერის. ანდამატივით მიზიდავს ეს შემოხედვა, ნაბიჯს ვღვამ მისკენ და, უეცრად მესმის:*
— ბიჭო, შენ დათიკოს შეილი ხომ არ ხარ?

სიზარული მიტაცებს. ანგარიშმიოცემლად ვეხვევი. მომხვია ხელი, ლოყაზე მკოცნის და ნამიანი ტუჩების მიკარებას ვკრძნობ.

— *მამაშენს კი ვემღური!* — ისე მეუბნება, თითქოს მართლა საყვედურობდეს, — *რამდენჯერ ვთხოვე ჩემთან ამოსულიყო და ერთხელაც არ მნახა აქ. იმაზე ნაკლები აზნაური არ გახლავარ. ეკალა აქაც მოიძებნება...*“ ეკალას ხსენებაც კლდიაშვილის შემოქმედების გახსენება იყო...

ეს ფაქტიც ღიდად საგულისხმოა: 1898 წელს „*მოამბეში*“ დაიბეჭდა დავითის მოთხრობა „*მრევლში*“; აკაკი წერეთელი თავის კრებულში მაშინვე გამოეხმაურა ამ ფაქტს: „*უბრა-*

ლოთ, თითქოს თვითონაც არ აძლევს მნიშვნელობას, ისე გაკვრით, გზა და გზა გვიხატავს სოფლის ცხოვრებიდან ერთ სურათსო“... დავით კლდიაშვილი ამ და მსგავსი ფაქტებს თაობაზე არაფერს ამბობს მეშუარებში...

არც ილია ჭავჭავაძესთან შეხვედრის ეპიზოდებს იხსენებს... არადა: 1895 წელს ბათუმში ქალაქის თავს ირჩევენ... ეს ის ცნობილი არჩევნებია, ქართული საქმის გამარჯვებად რომ მონათლა შემდგომში. დავითი ვრცლად საუბრობს გრიგოლ ვოლსკისა და ივანე მესხის დამსახურებაზე; თვითონ ამბის აღმწერის როლს სჯერდება, თუმცა ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირი იყო ამ დიდ ქართულ საქმეში; ქუთაისში სწორედ ის გაიგზავნა ლუკა ასათიანთან მოსალაპარაკებლად – დათანხმებულებიყო ქალაქის თაობას... არჩევნებზე თბილისიდან ილია ჭავჭავაძე მოიწვიეს... დავითი ამ ფაქტს ძუნწად აღწერს: „საარჩევნო დარბაზში თვალსაჩინო ადგილას სავარძელზე მოთავსებული იყო და არჩევნების მსვლელობას უყურებდა განგებ ამ შემთხვევისათვის თბილისიდან ჩამოყვანილი ილია ჭავჭავაძე“, – ესაა სულ... არ ჰქონდა ვითომ დავითს შეხვედრები ილიასთან? შეუძლებელია...

დიახ, თუ ოთარ ჩხეიძის ზემოთ ნათქვამის პერიფრაზს მოვახდენთ, დავით კლდიაშვილი ის მწერალია, რომელმაც „მე“ ნაცვალსახელი არ იცის... სხვა – კი... სხვას არავის უკარგავს დამსახურებას და სიკეთეს...

და კიდევ: ოთარ ჩხეიძე იმ ცნობილი მწერლის შესახებ ამასაც ამბობს – „ო, ის მამაცხონებული, რა თავგადაკლული ითხზავს გენიოსის ბიოგრაფიას! საინტერესოა, ფსიქოლოგიურად საინტერესო და საგულისხმო“...

ნამდვილად, დავით კლდიაშვილის შემთხვევაც „საინტერესოა, ფსიქოლოგიურად საინტერესო და საგულისხმო!“

„თავმდაბლობა ღმერთის შესამოსელიაო“, ბრძანა უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ!..

გრიგოლ რობაქიძე და დავით კლდიაშვილი

დავით კლდიაშვილი მემუარების დასაწერად შვილს, სერგოს, წაუქეზებია. ესეც საინტერესოა. სერგო დავითის შესახებ თავის დიდებულ ნარკვევში წერს:

„მოხუცებს წარსულის მოგონება უყვართ.

მაგრამ დავითისათვის წარსულის გახსენება უბრალო მოგონება არ არის. მას აწვალებენ წარსულის სურათები და სახეები. ესენი გამოორჩენ ლიტერატურულ გზაზე და ახლა ეპოტივებიან. ასეთ წუთებში დავითის სახე კიდევ უფრო შთაგონებული ჩანს.“ სერგო განებივრებულია ასეთი საღამოებით და მის წინ *„გადაიშლება წარსული საოცარი, ხან მშვიდი, ხან ძღელვარე, ხან აღმაშფოთი, ხან ტკბილად მოსაგონარი.“* იცის ფასი სერგომ ამგვარი მოგონებებისა და იტყვის; *„ვბედავ და ვაძლევ შეკვეთას: დასწეროს მემუარები“.*

ახლა, როცა ვიცნობთ დავითის ბუნებას, რეაქცია არ გაგვიკვირდება:

„– ვისთვის იქნება ეს საინტერესო? რა იყო ისეთი ჩემი ცხოვრება? ჩემს თავზე ვილაპარაკო? ეს ხომ ტრაბახი გამოვა“...

საუბარი აეწყო... ჩნდება იმედი, რომ სერგო დაიყოლიებს დავითს...

„– შენ მოვალე ხარ, დავიწყებას არ მიეცენ ისინი, ვისაც შენსავით მხატვრული ნაშრომები არ დაუტოვებია, მაგრამ რომელთა ცხოვრება იმის ღირსია, რომ დავიწყებული არ იქნენ!“

მეთანხმება.

– იცოცხლე, ხალხი იყო... ჰაი, ბეჩა, რა ხალხი იყო!“

პრინციპული თანხმობა მიღწეულია! სერგომ კიდევ პატარა „ემმაკობა“ იხმარა – ცოტა ხნის შემდეგ თავისი დანაზოგი ფული გადასცა, „მნათობმა“ ჰონორარი წინასწარ გამოგიწერაო და... „ერთი კვირის შემდეგ დავითი თბილისში ჩამოვიდა და ჟურნალისათვის გადასაცემად მემუარების დასაწყისი ჩამოიტანა.

– ნაბუსზე შემაგდეთ, რაღა უნდა მექნა. ფულმა კი სულზე მოგვისწრო... ეს სულ შენი ხრიკებია! – მეუბნება სიცილით, – ახირებული ჩაციება იცი, სერგო ჩემო!...”

და სერგოს თვითკმაყოფილი დასკვნა: „წავიკითხე და დავრწმუნდი – არ შევძცდარვარ „ახირებული ჩაციებით“. დავითმა უბრალო მემუარები კი არა, თავისი საუკეთესო მოთხრობების თანაბარი დაწერა“.

„ჰაი, ბენა, რა ხალხი იყო“, გაიხსენა დავითმა და მართლაც საოცარი სახეები დახატა... საოცარი ფაქტები შემოგვინახა... მე ამჯერად გრიგოლ რობაქიძის ეპიზოდზე გავამახვილებ ყურადღებას... ეს ეპიზოდი დავითის თავგადასავალიცაა საინტერესო... თუმცა ეს ერთი მხარეა ამ ეპიზოდისა; სხვა მრავალი რამაა საგულისხმო ამ ამბავში: როგორი იყო იმდროინდელ ქუთაისში დამოკიდებულება ქართული ენისადმი; როგორ გამოჩნდა გრიგოლ რობაქიძე ასპარეზზე და როგორ მიიღო იგი ქართულმა საზოგადოებამ; როგორი იყო პირადად დავითის დამოკიდებულება გრიგოლ რობაქიძისადმი და ბოლოს: რა ბედი ეწია „მემუარების“ ამ ეპიზოდს შემდგომ გამოცემებში...

„მემუარები“ 1925 წელს დაიწერა და გამოქვეყნდა ჟურნალ „მნათობში“. ეს ვარიანტი არ მქონდა ნანახი. პირველად „მემუარებს“ 1935 წლის გამოცემაში გავეცანი (მოთხრობები, პიესები, მემუარები, ტომი II, „ფედერაცია“, ტფილისი, 1935; სერგო კლდიაშვილის რედაქტორობით).

1980-1981 წლებში გამოცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“ გამოსცა დ. კლდიაშვილის ორტომეული (შემდგენელი ს. კლდიაშვილი). „მემუარებს“ ამ გამოცემაში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ ჰქვია. ქართული ენისადმი მწერლის დამოკიდებულება მაინტერესებდა და განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია XII თავში „რ. გ.“-სთან (გრიგოლ რობაქიძესთან) დაკავშირებულმა ეპიზოდმა. გამიკვირდა, რომ ადრე არ მივაქციე ყურადღება ამ ამბავს... აღმოჩნდა, რომ ეს ეპიზოდი წინა გამოცემებში არ იყო. მიზეზი ნათელია:

„მემუარები“ 1925 წელს იწერება. დავითი აღწერს 1908 წელს გრიგოლ რობაქიძის გამოჩენას ქუთაისში და მასთან დაკავშირებულ მოვლენებს... 1935 წლის ორტომეულის გამოცემისის გრიგოლ რობაქიძე უკვე აკრძალულია – იგი ემიგრაციაში 1926 წელს წავიდა... ამიტომ გაქრა ეს ეპიზოდი გამოცემიდან... და აი, 1981 წლის გამოცემაში „რ. გ.“-ს ეპიზოდი (გრიგოლ რობაქიძე ასეა „დამიფრული“...) აღუდგენია სერგო კლდიაშვილს (არ ვიცი, რამდენად დიდია ამ საქმეში გამომცემლობის წვლილი...). ეს ეპიზოდი სულ რაღაც ორიოდ გვერდია, მაგრამ უაღრესად საინტერესო. ზემოთ ქართული ენისადმი დავით კლდიაშვილის დამოკიდებულებაზე როცა ვსაუბრობდი, ეს ეპიზოდიც მოვიშველიე, მაგრამ ახლა სხვა კუთხითაც მინდა დავინახო... მოვიყვან სრულად:

„ამ ხანებში იყო ქუთაისში პირველი გამოსვლები საჯარო ლექციებით რ. გ.-ის. იგი ლექციებს კითხულობდა რუსულ ენაზე. ხალხი უზომო ესწრებოდა. დიდად ვწუხდით, რომ ლექტორი ერიდებოდა ქართულად გამოსვლას და ვნატრობდით ქართულ ენაზე წარმოთქმულ ლექციას. ბევრი ამართლებდა ლექტორს, ქართულად არ შეიძლება ამის ლექციების გადმოცემაო. ასე ეუცხობოდათ ამ ახლო წარსულშიაც ქართულად სიტყვის წარმოთქმა. საჯაროდ ქართულად მოლაპარაკე ათასში ერთი თუ გაბედავდა გამოსვლას; ჩვეულებად იყო ხოლმე

ბოდიშის მოხდა – ქართული არ მეხერხებაო, ნება მიბოძეთ რუსულად ვთქვა ჩემი სათქმელიო.

ამგვარი იყო მდგომარეობა, როცა რ. გ.-მ იწყო გამო-სვლა საჯარო ლექციებით. როგორც ვთქვი, თავდაპირველში იგი ამ ლექციებს კითხულობდა რუსულ ენაზე. ხალხი თბილისშიც და ქუთაისშიც აუარებელი ესწრებოდა. გული გვტკიოდა, რომ ამ ხალხს ქართველი ლექტორი ქართულ სიტყვას არ აგონებდა, ქართულ სიტყვას არიდებდა. გულდაწყვეტილებ-მა, ვარლამ ბურჯანაძისა და გიორგი თუთბერიძის პირით (რომლებთანაც იდგა რ. გ.) შევეუთვალეთ – ლექციები ქართულად ეკითხნა. მე მაშინ რ. გ.-ს არ ვიცნობდი პირადად. მან შემოგვითვალა, რომ მალე ქართულად ვიწყებ ლექციებსო, და მოკლე ხანში კიდევ აასრულა თავისი დანაპირები. მახსოვს პირველი მისი საჯაროდ წაკითხული ლექცია. ლექცია იყო ბარათაშვილზე.

საზოგადოება განსხვავებულ აღტაცებაში მოიყვანა ამ ლექციამ. გაზეთებში დიდი ქებით იხსენიებდნენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის ცოდნას და განსაკუთრებით აღნიშნავდნენ ლექტორის საუცხოო ქართულს. ბარათაშვილზე ლექციას მოყვა ლექცია ვაჟა-ფშაველას „გველის მჭამელზე“, შემდეგ აკაკიზე. საზოგადოების აღტაცება თანდათან მატულობდა. ლექტორის არაჩვეულებრივი ლამაზი ქართულის გამგონე მსურველთა რიცხვი შესამჩნევად იზრდებოდა. უსძენდნენ ლექტორს სულგანაბულნი და თავის ყურებს არ უჯერებდნენ, თუ ასეთი შნოიანი ქართულით შესაძლებელი იყო ლექციები კითხვა. ლექტორის საოცარი ლამაზი ქართული უსაზომოდ ხიბლავდა და იტაცებდა მსმენელს.

ქუთაისში ცხოვრობდა იმ დროს ცნობილი საზოგადო მოღვაწე პავლე თუმანიშვილი, კაცი დიდად განვითარებული, ქართულის კარგი მცოდნე. მოხუცი უსაზღვრო აღტაცებით მელაპრაკებოდა და გადმოცემდა იმ შთაბეჭდილებას, ლექციებმა

მასზე რომ მოახდინეს. მოხუცი კაცი პირდაპირ აფრენილი იყო სიხარულით.

– აი, ჩვენი ღმაზი ქართული, ღამაზი ქართული, რომელსაც ვივიწყებთ და ფასს არ ვსდებთ. – გატაცებით ამბობდა მოხუცი.

ასეთ აღტაცებას განიცდიდა მთელი საზოგადოება.

– სად ისწავლა ამ ოჯახდაქცეულმა ასეთი ქართული?! – გაიძახოდა აღტაცებული კოტე ბაქრაძე, ქუთაისში ცნობილი საზოგადო მოღვაწე. – გზიბლავს კაცს ამ შეჩენებულის ენა. ვიძახით, არ მეხერხება ქართულიო! უხეირო რომ იქნები, ვერაფერს ვერ მოახერხებ!.. ვაჟა-ფშაველაზე კი, რაღაც, მგონი გადააჭარბა!.. ნამეტანი მალლა ასწია... თუმცა ესეცაა – არ ვიცნობთ არც ჩვენ ლიტერატურას, არც ენას, არც ჩვენ თავს! გადაგვარებაზე ვართ მისული! ჩვენი თავის აღარაფერი გვჯერა! ამისთანა ახალგაზრდები თუ მომრავლდნენ, ეგებ გამოცოცხლდეს ხალხი!

თამამად ვამბობ, რომ რ. გ.-მ გამოაცოცხლა მაშინდელი ქართველობა; თავისი საჯარო ლექციებით ნათლად დაუმტკიცა საზოგადოებას, რომ ქართული ენა შვენივით სავსეა, რომ მისით მშვენივრად გამოითქმება ადამიანის ყოველნაირი სულისკვეთება, გამოინახება მისი აზროვნება. ლექტორმა დაანახა ქართულ საზოგადოებას, გადაგვარების გზაზე შემდგარს, ქართულის სიმშვენიერე, სიძლიერე, – დაანახა და გაიტაცა. მან დიდად დაავალა ქართული საზოგადოება, მას ვერ დაუვიწყებს ქართველობა ამ დიდ ნამოღვაწარს“.

აი, ეს ეპიზოდი აიკრძალა 30-იან წლებში. არადა გრიგოლ რობაქიძის – მწერლისა და მოაზროვნის – დიდებული პორტრეტია დახატული; ზუსტად და ღრმად არის წარმოჩენილი მისი ღვაწლი ქართული ენის, ქართული ლიტერატურის და ქართული საზოგადოების წინაშე... და კიდევ ერთი – იმ-

დროინდელი ქუთაისური საზოგადოების ეროვნული სულისკვეთება... ესეც ცალკე თემაა... გრიგოლ რობაქიძის ბიოგრაფიისათვის ეს ეპიზოდი ფასდაუდებელია...

და აი, 1981 წელს გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველომ“ ნახევარსაუკუნოვანი აკრძალვის შემდეგ ეს ეპიზოდი „გააპარა“... ეს სერგო კლდიაშვილის დამსახურება ჩანს!..

ამ ეპიზოდში კიდევ ერთი მომენტია არსებითი: ერთი დიდი მწერალი დავით კლდიაშვილი როგორ არის აღფრთოვანებული მეორე დიდი მწერლის – გრიგოლ რობაქიძის – გამოჩენით... მახსენდება რევაზ ინანიშვილის ერთი ჩანაწერი: „*ნუთუ მართლა არაფერს კითხულობენ ერთმანეთისას ჩვენს საძმოში? და, თუ კითხულობენ, ნუთუ არაფერი აღაფრთოვანებთ?*“...

...სხვა კაცი იყო დავით კლდიაშვილი... და სხვა კაცი იყო გრიგოლ რობაქიძეც:

ახლახან ინტერნეტში გავრცელდა გრიგოლ რობაქიძის პირადი წერილი დავით კლდიაშვილისადმი (მე მხოლოდ ახლა ვნახე), გრიგოლს დავითისათვის გამოუგზავნია 1927 წლის 7 აგვისტოს (ავტოგრაფი წერილისა დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში ვახტანგ გურგენიძის პირად ფონდში):

„ძვირფასო დათიკო,

ტიციანი მწერს, თუ როგორ დატრიალებულხარ ჩემთვის. ვითხრა მადლობა? ეს ცოტა იქნება. მე შენ ერთხელ „ჩიტის გული“ გიწოდე. ეს გული ჰქონდა მინდიას, საქართველოს გულთამხილველს. მინდა ამ წამს ავიყვანო ხელში და ავაბურთავო. შენ ცრემლი მოგივა. მეც ცრემლი მომივა. ხოლო არ ვიცი, რომელს უფრო გავგეხნარდება. დავით მწერალი: შენისთანას აქ ვერავინ სწერს. ეს არის გადამეტება. აჯამეთის ზურმუხტი ჯადო არის და შენს სიტყვას აქვს ეს ჯადო. ევროპაში, საცა გული აღარაა, მე მარტო გულით ვცოცხლობ. ვაი თუ დაიფერფლოს მთლად. მაგრამ დაფერფვლის წამსაც

*შენ ჩემს გულს გაახსენდები და უკნასკნელად ამცნევს იგი:
ღირდა სიცოცხლე. ნეტა შენს ნახვას მოვესწრებოდე.*

შენი გრივოლ რობაქიძე.“

...და მე ვხედავ დიდი დავითის აცრემლებულ თვალებს
ამ წერილის კითხვისას...

ეს წერილი სხვის კომენტარს არ საჭიროებს...

იოსებ ყიფშიძე დავით კლდიაშვილის თვალთ

„პაი, ბეჩა, რა ხალხი იყო“, უთქვამს დავითს და ეს ფრაზა გავიხსენე, იოსებ ყიფშიძის ეპიზოდს რომ კკითხულობდი „მემუარებში“...

იოსებ ყიფშიძე დიდი პიროვნება იყო. დიდი პიროვნება, დიდი მეცნიერი, დიდი მოღვაწე... ივანე ჯავახიშვილის მარჯვენა ხელი; კაცი, რომელმაც თბილისის უნივერსიტეტის დარსებაში დიდი ივანეს შემდეგ ყველაზე მძიმე ტვირთი ზიდა... საუბედუროდ, იოსებ ყიფშიძე ძალიან ადრე გარდაიცვალა, 35 წლისა (1919 წელს)... მან თავისი ნიჭისა და შესაძლებლობის სრულად გამოვლენა ვერ მოასწრო... მის შესახებ ბევრი ცნობაც არ შემოგვრჩენია... დავით კლდიაშვილმა „მემუარებში“ დაგვიტოვა ფასდაუდებელი მოგონება იოსების შესახებ... იოსების საველე მუშობას აღწერს ლაზისტანში... ამითაც არის ძვირფასი ეს წიგნი.

სად გაიცნო დავითმა იოსები, ამის შესახებ არას ამბობს. 1903 წელს დავითი რომ პეტერბურგშია და ივანე ჯავახიშვილს გაეცნობა, იოსებ ყიფშიძე იმ დროს ჯერ კიდევ არ იყო ჩასული პეტრეს ქალაქში. 1908 წელს დავითი ქუთაისში გადადის საცხოვრებლად; ამ დროს იოსები უკვე პეტერბურგშია (1906 წლის ზაფხულიდან)... ფაქტია, რომ დავითი კარ-

გად იცნობს იოსებს, როცა ისინი ერთმანეთს ლაზისტანში ხვდებიან 1917 წლის ზაფხულში...

პირველ მსოფლიო ომში თადარიგის ოფიცერი დავით კლდიაშვილიც გაიწვიეს ოსმალეთის ფრონტზე. ლაზეთში მოუხდა ყოფნა; „მემუარებს“ ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ საერთოდ იმდროინდელი ლაზეთისა და ლაზების შესახებ ძალზე მწირი ცნობები შემოგვრჩა. იგონებს: *„გაკვიარეთ დანგრეული, მიყრუებული სარფა, მაკრიალი, ლიძანა; გადავცდით ჩვენ საზღვარს, ჩაკვდით მშვენიერ სოფელ აბუისლაში... გაკვიარეთ ორთა ხოფა, ხოფა... საღამოჟამი იყო, პირონიტში რომ მივედი...“* და ხანგრძლივი პერიოდი გაატარა დავითმა პირონიტში. კომენდანტად დაინიშნა. *„პირონიტი ლაზისტანშია, ხოფას გადაღმა, ბათუმიდან ოთხმოცი ვერსის სიშორეზე, პატარა სოფელი, მშვენიერი მდებარეობა.“* მწერალი ძალიან საინტერესოდ აღწერს იქაურობას და იქაურ მოსახლეობას – ქართველებსა და ლაზებს... დავითი დიდი პატივისცემით სარგებლობს იქ... თავადაც დიდად სცემს პატივს ლაზებს, უყვარს ისინი. ორიოდე მაგალითი ადგილობრივებისადმი დამოკიდებულებისა: *„ჩემი ბინის მახლობლად ცხოვრობდა მოხუცებული ვინმე მუსტაფა ბექირ-ოღლი; იგი ამბობდა, რომ ნამდვილი მისი გვარი ბექირ-ოღლი კი არ არის – ჩხეიძეაო. მუსტაფა ისეთნაირად ლაპარაკობდა ქართულს, ისეთი ლამაზი გამოთქმებით, რომ ხშირად ვანგებ ავალაპარაკებდით, რომ მისი მშვენიერი ქართული მოგვესმინა“... ანდა: „განსხვავებული სიამოვნება გამომაცდევინა ერთ დღეს ჩემთან ვიხით მოსულმა სოფელ ფალარგეთის მცხოვრებმა ჰასან დიარ ოღლიმ... მისი ქართული ლაპარაკი გასაოცარი რამ იყო – ეს ნამდვილი მუსიკა იყო. ამასთანავე ენამახვილი, სიტყვამოსწრებული...“*

დავითი თავად არის ინიციატორი, ლაზისტანის სოფლებში ქართული სულისკვეთება რომ გაღვივებულიყო და გაძლიერებულიყო... დავითი საგანგებოდ ჩადის ბათუმში. *„ბათუმში ჩასვლისას იქ მოველაპარაკე საქველმოქმედო საზოგადოე-*

ბის წარმომადგენლებს, რომ მოევლოთ ლაზისტანის სოფლები“... და „საზოგადოების თბილისურმა მთავარმა გამგეობამ კიდევ გამოვზავნა კონსტანტინე კობახიძე იმ დავალებით, რომ მიყარ-მოყარა სოფლები და გამოერკვია მცხოვრებთა მიმართულება; კობახიძე ჩამოვიდა ჩემთან პირონიტში და აქედან მიდმოდიოდა სოფლებში“... ვთქვით, მიზანი ასეთია – ლაზებში გაელვიძებინათ ეროვნული ცნობიერება: „კობახიძე უყვებოდა, თუ ვინ იყვნენ ლაზები, აცნობდა მათ ისტორიულ ცხოვრებას და ამგვარებს. ყველაგან ღიდ ინტერესს იწვევდა ეს გაცნობიერება ხალხში“.

აი, ამ ვითარებაში, ამ დროს ჩადის ლაზეთში იოსებ ყიფშიძე. ვთქვით, დავითი, როგორც ჩანს, კარგად იცნობს იოსებს:

„მაცნობეს, ვილაკ თქვენ გკითხულობსო; გამოვედი ოთახიდან; ჩემს წინ იოსებ ყიფშიძეა – მოგზაურის ტანისამოსში; ზურგზე პატარა ჩანთა, ხელში კოლოფი.

– იოსებ! – მივაძახე გაკვირვებულმა, – იოსებ, საიდან, რამ გადმოგავდო აქ?!“

და იქვე განმარტავს: „იგი მოვიდა სოფელ ვიწქედან ფეხით – სამგზავრო ტვირთის მზიდავის პატოიას თანხლებით. იგი მოგზაურობდა ლაზისტანში ჭანურ-მეგრულის შესწავლის მიზნით“...

საინტერესოა, დავითი ერთგან „ლინგვისტურ“ შენიშვნასაც აკეთებს: „ენა მათი (ლაზების – ვ. გ.) იგივე მეგრულია.“

ორიოდე სიტყვა იოსებ ყიფშიძის ლაზურ-მეგრული ინტერესების გამო: ზემოიქვერეთში დაბადებული და გაზრდილი, ქუთაისში განათლებამიღებული იოსები 1909-1910 წლებში პეტერბურგის უნივერსიტეტმა მეგრულის შესასწავლად სამეგრელოში მიავლინა. „1910 წლის აგვისტოშივე პეტერბურგის უნივერსიტეტის მიერ მივლინებულ იქნა რუსეთის ლაზისტანში ჭანურის შესასწავლად“ (კ. დანელია). იოსები 1911-1912 წლებში ისევ სამეგრელოშია მივლინებით, ხოლო „1917 წელს

(13 ივლ. – 27 აგვისტოს) საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებისა და კავკასიის საარქეოლოგიო ინსტიტუტის მივლინებით იმოგზაურა ლაზისტანში და ჩაიწერა ლაზურის სამივე კილოკავის ტექსტები“ (კ. დანელია).

იოსებმა იცოდა, რომ დავითი კარგად იცნობდა ლაზისტანს, ლაზებს... იცოდა ისიც, ლაზები დიდ პატივს სცემდნენ მას და ამიტომ მიაკითხა დავითს; „*მთხოვა, მომეხმო ადგილობრივი მცხოვრებნი, რომ მათგან ჩაეწერა ხალხური ლექსები, ზღაპრები და თხზულებანი. მოვიხმე თავდაპირველად მონუცი მუსტაფა“...*

აქ ძალიან საინტერესოა ორი მომენტი: როგორ ასერხებდა იოსები ურთიერთობის დამყარებას ინფორმატორებთან. „*იოსები მუსტაფას ხან ქართულად ელაპარაკა, ხან მეგრულად გამოელაპარაკა; გულიანი მუსაიფი გააბეს“*. ლაზმა იცის ქართულიც, მეგრულიც და ნდობის მოპოვებისთვის ამ ენებზე საუბარი იყო საჭირო (ეს უკვე ამ საქმეში იოსების გამოცდილების მაუწყებელია...)... თუმცა აქ თავს იჩენს იმჟამინდელი პოლიტიკური ვითარების სიმწვავის გავლენა: „*მაგრამ როცა იოსებმა იცო წერა, მუსტაფა რაღაც შიშს მიეცა, ჩაჩუქდა და ითხოვა განთავისუფლება – ავად შევიქენიო. მონუცებულს შიში შეეპარა, არაფერ სახიფათოში გაებათ და ვერასვხით წინანდელ ხალისზე ვერ მოვიყვანეთ“...*

დავითი სხვა გზას ეძებს, სხვა ხერხს მიმართავს, რომ იოსებს დაეხმაროს ლაზური მასალის მოპოვებაში: „*გაეწიეთ ზღვის ნაპირზე ღუქნებისაკენ; აქ გამოვატანინე მაგიდა, დავაჯინე იოსები, შემოვუსხი ლაზები და გაიმართა საუბარი“*. დავითი ხაზგასმით წერს იოსების პროფესიონალიზმზე: „*ლაზები გაკვირვებას იყვნენ ყიფშიძის ლაზური კილოკავების ზედმიწევნით ცოდნით: თქვენ, პირონიტელები, ასე ხმარობთ ამ სიტყვას, არხავებმა ასე იციან, ვიწები ასე ამბობენო, სოფლები კი ამგვარად გამოთქვამენო. შეყრილი ხალხი ისე დააინტერესა, ისე ჩაიყოლა, შეახალისა, რომ პირდაპირ საყურებელი*

რამ სურათი იყო: – გატაცებული მეცნიერი ამოდრავებულ ხალხს შორის“...

ესაა თვითმხილველის შეფასება. დავითი ცდილობს იოსებები აჩვენოს ისეთი, როგორიც იყო ის...

ლაზეთში იოსები სანამ დავითის თვალსაწიერშია, დავითი მუდმივად ზრუნვს მასზე, ყურადღებას არ აკლებს, ეხმარება: „მეორე დღეს ყიფშიძე შევაჯინე ცხენზე, გავაყოლე კაცი და გავავ ზავნე, როგორც მას უნდოდა, ხოფაში, კვლევის გასაგრძელებლად. თან წერილი გავუგზავნე ჩემ კარგ მეგობრებს კელენჯ-ოღლებს და ომერიაკაზ-ოღლის, რომ ხელი შეეწყოთ იოსებისთვის. ხოფაში და მის მიდამოებში ყიფშიძე ერთი კვირა დარჩა, გაფაციცებული მუშაობდა და დიდი პატივისცემა მოიპოვა მცხოვრებლებში“...

„მემუარების“ ეს ეპიზოდი უაღრესად მნიშვნელოვანია იოსებ ყიფშიძის ბიოგრაფიისათვის; მისი პიროვნების შესაცნობად და დასახასიათებლად... ლაზეთს, ლაზებს, ლაზურის შესწავლასა და ლაზურის შემსწავლელს რომ ასეთ ყურადღებას უთმობს – ეს უკვე დავით კლდიაშვილის პიროვნებას წარმოაჩენს ღირსეულად!

„ფანატიკოსები“

დავით კლდიაშვილი საოცრად ზომიერია შეფასებაში; მოზომილი ქება იცის, მითუმეტეს – აუგი...

„ჰაი, ბენა, რა ხალხი იყო“, ფიქრობს და იწყებს გახსენებას; ხატავს პიროვნების პორტრეტს... თუმცა, როგორც ვთქვით, ზომიერად... ორად ორი შემთხვევაა, როცა „მემუარების“ პერსონაჟს ფანატიკოსს (ფანტაზიორს) უწოდებს: ივანე ჯავახიშვილსა და იაკობ გოგებაშვილს...

ქუთაისში გრიგოლ რობაქიძემ ქართულად ლექციების კითხვა რომ დაიწყო, ამ თემაზე საუბარს განაგრძობს:

„ღღეს ეს ზღაპრად გვეჩვენება. ასე კი იყო; ღღეს ზღაპრად გვეჩვენება, როცა ჩვენ გვაქვს მშვენიერი უნივერსიტეტი, სამაგალითო მეცნიერ-მუშაკებით სავსე; გუშინ კი გვეცინებოდა, როცა ივანე ჯავახიშვილი სიტყვას ჩამოგვიგდებდა ქართულ უნივერსიტეტზე; მისგან რომ უნივერსიტეტის გეგმა მუშავდებოდა, **ფანტაზიად** მიგვაჩნდა და თვით **ჯავახიშვილს ფანტაზიორს ვეძახდით**. თავისი თავის არ გვეჯეროდა. თავისი რწმენა გვეკარგებოდა“...

დავითი ივანე ჯავახიშვილს 1903 წელს პეტერბურგში გაეცნო და დიდებული პორტრეტიც დაგვისატა მისი:

„ერთ საღამოს ნიკო თავდგირიძემ, – მაშინ იგი ოზურგეთის ქალაქის თავი იყო და პეტერბურგში იყო მოსული, ნებართვა გამოეტანა ნატანებიდან ოზურგეთამდის რკინიგზის გამოყენაზე, – მითხრა: პრივატ-დოცენტი ივანე ჯავახიშვილი ავად არის და წავიდეთ ვნახოთო. მე არ ვიცნობდი მაშინ პირადად ჯავახიშვილს, მაგრამ დაუუჯერე ნიკოს, რომ იმას ეძება ჩვენი ნახვაო და წავედი მასთან. იგი მართლაც ავადმყოფი დაგვხვდა, მაგრამ ზეზე იყო. პატარა ოთახი, რომელშიც იგი ცხოვრობდა, სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა. სასიამოვნო იყო ჩვენი მასპინძლის ტკბილი ლაპარაკი. მალე მან მიივიწყა თავისი ავადმყოფობა და გაგვაცნო თავისი უკანასკნელი ნაშრომი გიორგი მთაწმიდელის შესახებ. მოხიბლული ახალგაზრდა მეცნიერით, კარგა ხანს დავრჩით ჯავახიშვილთან. შემდეგში ხშირად ვხვდებოდით მას... ვსიამოვნებდით, მის ლაპარაკს რომ ყურს ვუვდებდით. თავისებური, ტკბილი ენით იგი ამ დროს ყვებოდა სინას მთაზე მოგზაურობის ამბავს, იმ ძლიდარ ქართულ მანუსკრიპტებზე, იქ რომ აღმოჩნდა; ამ დროს პირველად გავიგონე და გაფაციცებით ყურს ვუვდებდი გიორგი მერჩულეს გრივოლ ხანძთელის ცხოვრების აღწერიდან სხვადასხვა ადგილების გადმოცემას. ჩემ სიცოცხლეში არ დამავიწყდება ეს ტკბილი წამები: ღრმა სიყვარულით გამსჭვალეს ჩემი გული ძვირფას ივანესადმი; უნებლიეთ გიზიდავდა

მისი სინაზე, მისი გულწრფელი სიტყვა, აზრი – ალბათ, ამ თვისებების გამო შეძლებში შეძლო უდიდესი საქმის მოგვარება – ქართული უნივერსიტეტის დაარსება, მშენებით მისი გაძლოლა – რამაც საქართველო დაამშვენა და თვით ივანე ჯავახიშვილი საერთო სიყვარულით შემოსა...“

დავით კლდიაშვილს შეეძლო ასეთი ზუსტი პორტრეტის დახატვა... უშურველიც ეპითეტებში ივანე ჯავახიშვილისადმი იყო... ამიტომაც იყო, რომ „გამართლდა ფანტაზია. რწმენა ჰქონდა ქართველი ხალხის ცხოველმყოფელობისა; ამან შეაძლებინა დიდებული საქმე გაეკეთებინაო“...

ეს ქუთაისის პერიოდში იწერება...

გრიგოლ რობაქიძის მიერ ქართულად წაკითხული ლექციების მოგონებამ დიდი ივანე გაახსენა; ივანე ჯავახიშვილზე საუბარმა – იაკობ გოგებაშვილის საქმენი მოაგონა... ჯავახიშვილზე საუბარს ასე აგრძელებს:

„მანსოვს მეორე ფანატიკოსმა იაკობ გოგებაშვილმა უერნალ „ივერიაში“ დაბეჭდა წერილი სათაურით – „რანი ვიყავით გუმინ“. წერილში აღწერილი იყო საქართველოს კულტურული სახე XVIII საუკუნეში. „ფანტაზიას ეძლევაო, ნამეტანს აჭარბებსო, – ისმოდა მეითხველთა შორის. – მაგვგარი რამ რომ გვქონებოდა, წარჩინებული ხალხი ვიქნებოდითო; ვინ გვადირსა ჩვენ მაგვგარი კულტურაო!“ არ გვწამდა ჩვენი თავის, არ გვჯეროდა ჩვენი შესაძლებლობის. იაკობს კი ეს რწმენა ღრმად ჰქონდა გამჯდარი და ამიტომ შეძლო ამ დიადი მოღვაწეობის გაწევა, მან რომ გასწია იანოვსკის, ზავადსკის, ლევიცკის და ამთგვარის ხანაში“...

დიახ, „ფანტაზიორ ივანე ჯავახიშვილზე“ საუბარმა „მეორე ფანატიკოსი იაკობ გოგებაშვილი“ გაახსენა... ეს ფაქტი დავით კლდიაშვილსაც ახსნიათებს – თავად ქართული საქმის, ეროვნული საქმის ფანატიკოსს!..

დიახ, დავით კლდიაშვილი იყო „კაცი, რომელსაც გული მეტი ჰქონდა, ვიდრე თვითონ იყო“!

შინაარსი

წინასიტყვა (სერიისათვის „ენა და მწერალი“)..... 3

დავით კლდიაშვილი და ქართული ენა

„ვწერდი, როგორც იწერებოდა“..... 5

„არ გავრუსდები!“.....8

ენა – პიროვნების მახასიათებელი.....13

ლექცია ქართულ ენაზე..... 17

„შემოწკეპილი“ სახელ-გვარები 22

ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი..... 29

კაცი, რომელსაც გული მეტი ჰქონდა, ვიდრე თვითონ იყო (ფიქრები დავით კლდიაშვილზე)

მამაშვილობა.....54

„ფანტაზია“ თუ „ფანტასტიკა“?..... 57

„თავმდაბლობა ღმერთის შესამოსელია“..... 59

გრიგოლ რობაქიძე და დავით კლდიაშვილი 66

იოსებ ყიფშიძე დავით კლდიაშვილის თვალთ.....72

„ფანტატიკოსები“.....76

